

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Diplomová práce

2023

Anisa Aoufová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

**Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a
sexuality v České republice**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Anisa Aoufová

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. 5. 2023

Bc. Anisa Aoufová

Bibliografický záznam

AOUFOVÁ, Anisa. *Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a sexuality v České republice*. Praha, 2023. 91 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Rozsah práce: 141 015 znaků včetně mezer

Abstrakt

Diplomová práce s názvem Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a sexuality v České republice se věnuje sexuálnímu souhlasu a jeho problematickému vymezení. Práce má za cíl zjistit, jak odborníci na problematiku trestního práva, konkrétně advokáti, vnímají hranice konsenzuálního chování v České republice. Advokáti totiž hrají klíčovou roli při utváření právního systému a mají velký vliv na postoje veřejnosti. Práce se zaměřuje na definici sexuálního souhlasu a na faktory, které definici sexuálního souhlasu ve společnosti ovlivňují. Tyto faktory zahrnují kulturní postoje, společenské mýty, sexuální scénáře a právní systém dané společnosti. Práce je dále zaměřena na sexuální souhlas v oblasti trestního práva, na definici znásilnění v českém právním systému a na její praktické nedostatky. Je zde rozebírána možnost redefinice znásilnění a vliv účastníků trestních řízení na tuto problematiku. Praktická část je zaměřena na advokáty, kteří se zabývají trestním právem. Práce je zaměřena na „slabá místa“ současného právního systému a je zkoumáno, jak advokáti, kteří se v právním systému pohybují, hodnotí současně nastavený systém, jak definují sexuální souhlas a jeho překročení, jak rámuji společenskou diskuzi a jak se v problematice projevují jejich genderové představy. Na závěr práce vysvětluje, proč je problematické jednoduché vnímání sexuálního souhlasu, proč se v rozsudcích o znásilnění stále objevují předsudky vůči obětem a proč jako společnost máme stále tak daleko ke „kultuře souhlasu“.

Abstract

The diploma thesis entitled Negotiating consent and sexual intimacy in the Czech Republic is devoted to sexual consent and its problematic definition. The aim of the thesis is to find out how experts in the field of criminal law, specifically lawyers, perceive the limits of consensual behavior in the Czech Republic. Lawyers play a key role in shaping the legal system and have a great influence on public attitudes. The thesis focuses on the definition of sexual consent and the factors that influence the definition of sexual consent in society. These factors include cultural attitudes, social myths, sexual scripts and the legal system of a given society. The thesis is further focused on sexual consent in the field of criminal law, on the definition of rape in the Czech legal system and on its practical shortcomings. The possibility of redefinition of rape and the influence of participants in criminal proceedings on this issue are analyzed. The practical part is aimed at lawyers who deal with criminal law.

The thesis is focused on the "weaknesses" of the current legal system, and it was examined how lawyers who navigate the legal system evaluate the currently set system, how they define sexual consent and its transgression, how they frame the social discussion and how their gender ideas manifest themselves in the issue. At the end of the thesis, it explains why the simple perception of sexual consent is problematic, why prejudices against victims still appear in rape judgments, and why as a society we are still so far from a "culture of consent".

Klíčová slova

Sexuální souhlas, gender, genderové nerovnosti, sexuální násilí, znásilnění, kultura znásilnění, sexuální chování

Keywords

Sexual consent, gender, gender inequalities, sexual violence, rape, rape culture, sexual behavior

Title

Negotiating consent and sexual intimacy in the Czech Republic

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Mgr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za odborné vedení práce, za cenné rady a vstřícnost, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala. Mé poděkování patří též respondentům za spolupráci při získávání dat pro výzkumnou část práce. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině a nejbližším, kteří mě v průběhu celého studia podporovali.

Obsah	
Úvod	2
1 Jak „vytváříme“ sexuální souhlas	6
1.1 Co je to sexuální souhlas a proč je tak těžké ho definovat	6
1.1.1 Feministické přístupy k sexuálnímu souhlasu	6
1.1.2 Definování sexuálního souhlasu	8
1.2 Vyjednávání hranice sexuálního souhlasu	10
1.2.1 Kulturní postoje a metafory	11
1.2.2 Společenské mýty	12
1.2.3 Sexuální scénáře	13
1.2.4 Právní systém	15
1.3 Historické a společenské proměny toho, co znamená sexuálního souhlas	15
1.3.1 Přijetí #MeToo v České republice	16
1.3.2 Proč se problém v ČR a jiných zemích bagatelizuje	18
2 Sexuální souhlas v českém právním systému	21
2.1 Historický vývoj trestněprávní úpravy	21
2.2 Současná právní úprava	23
2.3 Znásilnění jako pohlavní styk s absencí souhlasu	25
2.4 Legislativní a praktické nedostatky současné právní úpravy	25
2.4.1 Právní úprava nedopadá na mnoho případů znásilnění	26
2.4.2 Vysoká latence činu	27
2.4.3 Mýty a předsudky	29
2.5 Jak odborníci ovlivňují smýšlení o sexuálním souhlasu	30
3 Metodologie a analýza dat	35
4 Jak právníci vnímají a vyjednávají hranice sexuálního souhlasu v praxi	41
4.1 Právo jako instituce vs. vnímání veřejného prostoru	41
4.2 Jak advokáti vnímají veřejnou diskuzi a medializaci případů	45
4.3 Problematická pozice oběti a pachatele	46
4.4 Vnímání míry sankcí a účinnosti vynucování práva	52
4.5 Jak advokáti přemýšlí o sexuálním souhlasu a genderových vztazích	56
Diskuze a závěr	60
Použitá literatura	67
Teze Diplomové práce	77
Seznam příloh	81

Úvod

Sexuální souhlas je důležitým tématem, které v posledních letech získává stále větší pozornost. Jedná se o klíčový prvek v mezilidských vztazích, který je nezbytný pro to, aby byla sexuální aktivita dobrovolná. Bohužel, sexuální násilí a porušování sexuálního souhlasu jsou stále velmi rozšířené jevy, které mají vážné důsledky pro oběti i pro celou společnost.

Diskuze o sexuálním souhlasu a násilí často zaměřují příliš velkou pozornost na právní aspekty, které se více soustředí na právo než na skutečné prožitky a zkušenosti se sexualitou. To je částečně způsobeno tím, že zákony a definice znásilnění a sexuálního souhlasu jsou ovlivněny kulturními postoji a praktikami, a to může ovlivňovat, jak lidé přemýšlejí o své sexualitě a jak ji vyjadřují. (Popová, 2019)

Tato diplomová práce je zaměřena na téma „Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a sexuality v České republice“. V posledních letech začala česká společnost, nebo alespoň její část, otevírat téma sexuálního souhlasu, které je stále v České republice považované za tabu. Nicméně hlavně ve spojitosti s nařčením bývalého poslance TOP 09 Dominika Feriho ze sexuálního obtěžování se téma začalo dostávat do popředí a otevřela se společenská diskuze nad problematikou sexuálního souhlasu. Tato diskuze směřovala k otázce, kde jsou nastavené hranice sexuálního chování a jak bychom k tomuto problému měli přistoupit. Část společnosti začala usilovat o změnu definice znásilnění, která by byla založená na absenci sexuálního souhlasu, po vzoru jiných států, které již tuto novou definici zavedli. Na základě těchto událostí byla 9. 6. 2021 svolána mimořádná schůze Poslanecké sněmovny, na které poslanci řešili zpřísnění trestů za násilné chování vůči ženám a dalším možným obětem. Bývalá ministryně spravedlnosti Marie Benešová uvedla, že „*zvýšení trestních sazeb za znásilnění jde proti moderním trendům trestní politiky*“, a také že „*znásilnění je závažný trestný čin, ale nemůžeme také podléhat hysterii. Odborná veřejnost po zvýšení sazeb v tomto případě ani nevolá.*“ (Seznam zprávy, 2021) Objevovaly se i jiné problematické výroky, kdy například Karel Schwarzenberg pro iDnes na obvinění Dominika Feriho reagoval následovně: „*Nikdy jsem nic takového neslyšel a co je prosím nevhodné chování? A co je sexuální obtěžování? Že 25letý kluk se snaží holku dostat do postele a opačně bylo vždy považováno za normální. Tak prosím nebuďme pokrytci.*“ (iDnes, 2021) S jeho názorem se ztotožňoval i bývalý prezident Miloš Zeman. (iRozhlas, 2021) Výroky veřejně známých osob a odborníků však mohou mít významný vliv na názory a postoje společnosti a jsou to právě oni, kdo ovlivňují veřejné mínění a mohou pomoci šířit informace

a povědomí o důležitosti sexuálního souhlasu a souvisejících témat. Proto považují za důležité věnovat se postojům lidí, kteří mají významný vliv na to, jak společnost o sexuálním souhlasu smýšlí.

Hlavním cílem práce je zjistit, jak odborníci na problematiku trestního práva, konkrétně advokáti, kteří se zaměřují na trestní právo, vnímají hranice konsenzuálního chování v České republice. Je těžko definovatelné, kde je nastavená hranice souhlasu v rámci sexuálního chování a za jakých podmínek už je tato hranice překročena. Jak upozorňuje Cairney (1995: 317), překročení hranice, tedy to, kdy už je chování vnímáno jak trestné, je odvozeno od soudního zavedení mužských norem chování a „úzké propojení mezi zákonem a patriárchální kulturou způsobuje legitimizaci sexuálního násilí jeho transformací na konsenzuální sex.“ (Cairney, 1995: 317)

V rámci první části diplomové práce je potřeba pochopit, co je to sexuální souhlas a proč je tak těžké ho definovat. Faktory, které ovlivňují definici sexuálního souhlasu zahrnují kulturní postoje, společenské metafory, sexuální scénáře a právní systém. To, jak jsou ve společnosti nastavené kulturní postoje a společenské vnímání vztahu mezi muži a ženami ovlivňuje to, jak společnost vnímá sexuální scénáře v oblasti sexuálního souhlasu, a to se odráží a kodifikuje v zákonech o znásilnění. (Donat a White, 2000) Tato část se zabývá spíše strukturální dimenzí a zahrnuje také změnu ve vnímání sexuálního souhlasu, což je velmi důležité pro pochopení sociologického kontextu výzkumu. Sexuální souhlas bude uveden v rámci českého prostředí, kdy bude popsáno, jaké jsou bariéry v české společnosti, proč se problém bagatelizuje a proč tento problém začíná rezonovat v české společnosti až nyní.

Druhá část bude zaměřena na problematiku právního nastavení systému, tedy jak je v českém právu definován sexuální souhlas. Ten je kodifikován v zákonech o znásilnění, kde je pracováno se znásilněním v kontextu vynucení sexu přímým násilím. Otázka bude zaměřena na samotnou definici a její legislativní i možné praktické nedostatky. Nejen ve společnosti, ale i mezi odborníky na trestní právo, kteří přichází do styku s oběti, se vyskytují falešné představy o tom, co znásilnění je, co zanechá a jak se oběti mají projevat. Mýty a předsudky o znásilnění, které se vedou ve společnosti, tak identicky se objevují i ve skupině soudců, právníků a policistů, kteří přichází do styku s oběti a pachateli tohoto trestného činu. Je proto důležité zkoumat, jaký vliv má definice souhlasu na práci s oběti, protože přístup aktérů v rámci trestního řízení a jejich vlastní definice sexuálního souhlasu má na jeho formování velký vliv.

V rámci analytické části bude zkoumáno, jak advokáti, kteří se v právním systému pohybují, definují sexuální souhlas a jeho překročení. Konkrétně se bude jednat o advokáty, kteří přichází v rámci své profese do styku s otázkou sexuálního souhlasu a tím pádem přesně ví, co znamená, ale zároveň nejsou žádnými aktivisty v rámci sexuálního souhlasu. Zaměřím se hlavně na „slabá místa“ současného trestního systému, která by mohla být problematická pro chápání problematiky sexuálního souhlasu. Skrze perspektivu respondentů mě bude zajímat, jak se sexuálním souhlasem pracují lidi ve veřejné sféře, což by mělo vést k vysvětlení, jak právníci rozumí a vykládají, co je sexuální souhlas, jak to překládají do svých rozhodnutí a jaké to má důsledky pro společenské chápání sexuálního souhlasu.

V závěru se budu věnovat tomu, jak právní nastavení a přístup odborníků formuje to, jak společnost chápe sexuální souhlas, jaké jsou bariéry v české společnosti, proč máme tak daleko ke „kultuře souhlasu“ a jaký to má vliv na postavení žen ve společnosti.

Jako teoretické ukotvení pro mou práci využiji nezbytný teoretický rámec pro empirické zkoumání, což bude zahrnovat statistiky trestného sexuálního chování v České republice z příslušných evidencí, analýza relevantních právních dokumentů a dostupné judikatury, a také další dostupná odborná literatura a relevantní dokumenty z oblasti trestního práva a sexuálního souhlasu.

Co se týká současného stavu poznání, v celosvětovém měřítku se problém sexuálního souhlasu řeší již dlouhodobě, zviditelnění problému nastalo především s hnutím #MeToo. Z literatury ze zahraničního prostředí (především ze západního světa) lze získat celkový pohled na problematiku souhlasu v rámci sexuálního chování, autoři se také věnují jednotlivým dimenzím problematiky. Nicméně je potřeba se tématu věnovat v rámci českého prostředí. Kampaň se totiž v České republice nesetkala s většinovým pochopením a byla spíše bagatelizována. Také se mi nepodařilo dohledat příliš české literatury, která by se této problematice věnovala. Česká literatura je spíše než na samotný sexuální souhlas, zaměřena na dopady sexuálního násilí na oběti, sociální následky a pomoc v této situaci.

Přínosem práce je tedy zmapování hranic souhlasu sexuálního chování v rámci českého prostředí z pohledu odborníků na trestní právo. Výzkum by mohl pomoci osvětlit, proč je u nás problém stále poměrně bagatelizován ve srovnání se západními státy. Přínosem je, že se práce se zaměřuje na to, jak je konsenzuální chování definováno v zákonech, ale také zkoumá, jak jsou tyto definice překládány do praxe a jak do tohoto procesu vstupují vlastní představy jednotlivých aktérů a jejich zkušenosti.

Problematika sexuálního souhlasu je důležitá pro sociologii z několika důvodů. Vztahy mezi lidmi jsou jedním z hlavních témat sociologie a sexuální souhlas je klíčovým faktorem v mezilidských vztazích. Nerespektování sexuálního souhlasu může mít závažné sociální a psychologické důsledky. Sexuální souhlas je také důležitým tématem v oblasti genderových studií. Problémy spojené se sexuálním souhlasem jsou důležitou součástí širšího sociálního kontextu a porušování sexuálního souhlasu je často spojováno s nevyvážeností moci mezi genderovými stereotypy a patriarchálními strukturami společnosti.

1 Jak „vytváříme“ sexuální souhlas

Ačkoli se může zdát, že sexuální souhlas lze definovat jednoznačně jako vyjádření souhlasu zúčastněných k sexuální aktivitě, není tomu tak a jedná se o velmi komplexní problém. Jako forma sexuální komunikace zahrnuje sexuální souhlas řadu nuancí. (Humphreys, 2007) Nejen že sexuální souhlas definují různí lidé odlišně, ale navíc je tento termín často používán, aniž by byl prvotně definován. Existuje řada koncepčních problémů, které je třeba zvážit. (Hickman a Muehlenhard, 1999) Z toho důvodu je na začátku této práce potřeba ustanovit, s jakou definicí sexuálního souhlasu budu pracovat, proč je tak těžké sexuální souhlas definovat a stanovit faktory, které ovlivňují definici sexuálního souhlasu.

1.1 Co je to sexuální souhlas a proč je tak těžké ho definovat

Definice i naše chápání pojmu sexuální souhlas se neustále vyvíjí, stává se hlubším a komplexnějším problémem v rámci diskuze, která v posledních desítkách let postupuje více a více do popředí. Z definice se stává užitečný nástroj jak pro navigování každodenní sexuální praxe, ale zároveň nám pomáhá chápat, jak kultura podporuje a umožňuje sexuální násilí. (Popova, 2019)

Základní princip, který je v rámci sexuálního souhlasu aplikován, je právo na tělesnou autonomii každého jedince. To znamená, že každý jedinec má právo na to rozhodnout se, co bude se svým tělem dělat. A to se týká nejen otázek v rámci intimity a sexuality – tedy kdo se mého těla může dotýkat a jakým způsobem – ale týká se to i otázek každodenního života, jako co si vezmu na sebe či kdy půjdu spát. V principu tělesné autonomie je ideálem sexuální souhlas, který je dán svobodně a s nadšením, bez ohledu na pohlaví jedince, který má právo na to, chránit se před tím, co se mu nelíbí. (Friedman a Valenti, 2008)

1.1.1 Feministické přístupy k sexuálnímu souhlasu

Jak už bylo naznačeno, uplatnění práva na tělesnou autonomii jedince není v soudobé kultuře tak jednoduché vzhledem k zavedeným principům ve společnosti, o kterých budu mluvit později. Feministické přístupy se kriticky vymezují vůči tomu, jak byl tento konsensus historicky vymezován. Výhradně o feministických přístupech mluvím proto, že pro ženy je koncepce sexuálního souhlasu velmi důležitá jak v politické rovině, tak v té legislativní. Historicky byl totiž vždy ženský sexuální souhlas konstruován referenčně k mužské sexualitě a bylo ukazováno na přetrvávající a hluboké nerovnosti v zacházení se ženami

v rámci „genderových konstruktů hetero patriarchátu“. (Cowling and Reynolds, 2004: 29) Vývoj konceptu, který se vyvíjí přinejmenším od feministických hnutí v 60. a 70. letech 20. století, není ani zdaleka lineární a k principu tělesné autonomie se připojují další konkurenční myšlenky. Čtyři přístupy, na které je nutné poukázat je radikální feministický přístup, koncepce souhlasu „ne znamená ne“ a „ano znamená ano“ a nedávný vývoj, který lze široce shrnout jako „sexuálně kritický“. (Popova, 2019)

Radikální feministický přístup

MacKinnon (1991) upozorňuje na systematické nerovnosti mezi muži a ženami v heteropatriarchální společnosti. K nerovnosti dochází, když se s lidmi zachází rozdílně na základě vnímaných podobností nebo rozdílů. To dále posiluje diskriminaci a útlak žen na základě pohlaví. (MacKinnon, 1991) Tím pádem ženy ve společnosti postrádají sílu a jsou „majetkem“ mužů, takže nejsou v pozici, kdy by mohly vyjednávat své společenské vztahy s muži a dát platný souhlas k pohlavnímu styku. (Cowling and Reynolds, 2004) Jiné radikální feministky tvrdí, že sex a násilí jsou v dnešní společnosti jak právně, tak společensky propojeny a je tak obtížné je rozlišit. Navíc, sociální postoje i výchova podmiňují dívky tím, že jejich účelem je uspokojit potřeby mužů, takže definice souhlasu ztrácí smysl. (Popova, 2019)

„Ne znamená ne“

Feministický přístup „ne znamená ne“ vzešel z feministických kampaní proti sexuálnímu násilí na konci 80. a 90. let s rostoucím povědomím o fenoménu „znásilnění známého“, kdy je odkazováno na nekonsensuální sexuální kontakt mezi jednotlivci, kteří se již do určité míry znají nebo kteří o sebe mohou mít romantický či sexuální zájem. Tyto kampaně zdůrazňovaly, jak je důležité, aby muži respektovali vyjádření nesouhlasu žen, aniž by na ně tlačili, aby změnilý názor. (Popova, 2019) Tento přístup spojuje pohledy, které upřednostňují princip tělesné autonomie a zpochybňuje společenský systém, který často objektivizuje ženy, a vyzývá sexuální aktéry, aby uznali a respektovali odmítnutí souhlasu. (Harris, 2017)

„Ano znamená ano“

Feministický přístup „ano znamená ano“ je odpovědí jak na radikální feministické názory, tak na přístup „ne znamená ne“. Zdůrazňuje potřebu jasného a nadšeného „ano“ všech stran zapojených do sexuální aktivity. Tento přístup klade na muže odpovědnost nejen respektovat jasné odmítnutí, ale také zajistit, aby jejich partnerka skutečně chtěla a souhlasila se sexem,

bez jakéhokoli nátlaku. (Popova, 2019) Tento přístup zpochybňuje představu, že ženská sexualita by měla být definována výhradně v reakci na jednání ostatních. (Harris, 2017)

Sexuálně kritický přístup

Feministické práce poukazují na to, že jsou oběti sexuálního násilí často vystavovány obviňování, že si za to mohou sami. Tato vina je chápána jako způsob patologizace sexuální touhy a posilování hierarchických konstrukcí obětí. (Meyer, 2021) To vedlo k rozvoji „sexuálně kritických“ přístupů k souhlasu. Tyto přístupy se zaměřují méně na právní rámce a více na kulturní vlivy, jako jsou populární kultury a každodenní praktiky ve společnosti. Tento přístup je zdaleka nejdominantnějším v naší společnosti. Tento přístup zdůrazňuje, že kulturní praktiky a převládající společenské normy mohou ovlivnit naše vnímání a chování a potenciálně omezovat naši schopnost plně uplatňovat tělesnou autonomii. (Popova, 2019)

1.1.2. Definování sexuálního souhlasu

Konceptualizace sexuálního souhlasu se mezi akademiky a výzkumníky liší a existuje mnoho různých definic sexuálního souhlasu. Některé definice se zaměřují na sexuální souhlas jako souhlas se sexuální aktivitou, jiné vyzdvihují udělení souhlasu bez použití síly nebo donucení, jiné definice upozorňují na kulturní souvislosti, za kterých je souhlas udělen. (Bednarchik, Generous a Mongeau, 2022) Definice sexuálního souhlasu v literatuře jsou však i často neurčité nebo dokonce zcela vynechané. Tyto nepřesné a různé definice způsobují nesrovnalosti ve společnosti v otázce sexuálního souhlasu. Pokud vezmeme v úvahu i zmíněné přístupy k sexuálnímu souhlasu, není jasné, zda člověk může pokračovat v sexuální aktivitě, pokud nebylo sděleno „ne“ a naopak, že člověk nemůže pokračovat v dané aktivitě, pokud nebylo řečeno výslovně „ano“. Tím je otázka sexuálního souhlasu složitá nejen pro veřejnost, ale komplikuje práci i preventivním a vzdělávacím programům, které odlišně učí, jak dávat a chápat souhlas. Všeobecně však neexistuje jeden způsob, jak dát sexuální souhlas a spíše jde o kontextuální problém.

Důležitou otázkou při definování sexuálního souhlasu je, zda by měl být sexuální souhlas definován jako mentální či fyzický akt. Pokud sexuální souhlas definujeme jako mentální akt, tedy vnitřní rozhodnutí, že člověk souhlasí se sexem a vnitřně a dobrovolně chce mít sex, je to problematické z toho důvodu, že druhá osoba tím pádem neví, zda byl souhlas udělen. To může způsobit nedorozumění nebo tvrzení o nedorozumění, protože souhlas v tomto případě není verbálně udělen. V případě sexuálního souhlasu, který je definován jako fyzický akt, se jedná o fyzické vyjádření souhlasu, který může být buď verbální nebo

neverbální. Přes to, že někteří autoři tvrdí, že sexuální souhlas by měl být vyjádřen verbálně, v praxi to není úplně vymahatelné a ve většině sexuálních situací se sexuální souhlas verbálně nevyjadřuje, protože většina sexuálních scénářů udělení verbálního souhlasu nezahrnuje. Na druhou stranu neverbální signály jsou velmi nejednoznačné, a hlavně umožní druhé osobě selektivně interpretovat signály protější strany, což může vést nejen k možnosti nedorozumění, ale navíc tato chybná komunikace může být „omluvou“ pro znásilnění. (Hickman a Muehlenhard, 1999)

Konceptualizace sexuálního souhlasu tedy naznačují, že sexuální souhlas zahrnuje obě tyto dimenze, tedy při definování sexuálního souhlasu musíme brát v úvahu sexuální souhlas jak jako mentální, tak fyzický akt. (Walsh et al., 2019) Protože pokud bychom měli posuzovat sexuální napadení jako veškeré sexuální chování bez výslovného verbálního souhlasu, dopouštěla by se takového sexuálního napadení spousta účastníků sexuálního chování, kteří v realitě mají od svého sexuálního partnera dobrovolně udělený vnitřní souhlas. (Hickman a Muehlenhard, 1999)

Přestože některé výzkumy zpochybňují, zda je souhlas kontinuální proces nebo spíše událost a zda je souhlas performativní (Fenner, 2017), nejvíce citovaná definice výzkumníky vychází z Hickman a Muehlenhard, které definují sexuální souhlas se sexuální aktivitou jako *„svobodně dané verbální či neverbální sdělení pocitu ochoty. Tato definice konceptualizuje souhlas jako mentální akt (pocit ochoty) i fyzický akt (sdělení této ochoty) a bere v úvahu kontext tím, že vyžaduje, aby souhlas byl vyjádřen svobodně.“* (Hickman a Muehlenhard, 1999: 259)

Na závěr této podkapitoly je ještě potřeba zdůraznit, že však může existovat mnoho kontextuálních důvodů, proč se člověk nemusí bránit nechtěné sexuální aktivitě, například když je zmatený, či má strach nebo stud. Toto chování však nelze považovat za konsenzuální a pokud je nereagování považováno za souhlas, může se jednat o nátlakový sex. Dalšími důvody, proč osoba nemusí být schopna svobodně udělit souhlas může být v důsledku dalších okolností. (Hickman a Muehlenhard, 1999)

Mezi okolnosti, za kterých osoba svobodně nesouhlasí s nějakým jednáním, patří dle Powell:

„a) osoba se podřídí z důvodu síly nebo ze strachu z násilí této osobě nebo někomu jinému;

(b) dotyčná osoba se této osobě nebo někomu jinému podřídí ze strachu z újmy jakéhokoli druhu;

c) osoba se podřídí, protože je nezákonně zadržena;

d) osoba spí, je v bezvědomí nebo je ovlivněna alkoholem nebo jinou drogou, že není schopna svobodně souhlasit;

e) osoba není schopna pochopit sexuální povahu činu;

f) osoba se mylí ohledně sexuální povahy činu nebo identity osoby;

g) osoba se mylně domnívá, že jde o čin pro lékařské nebo hygienické účely.“

(Powell, 2010: 90)

1.2 Vyjednávání hranice sexuálního souhlasu

I přes to, že vyjednávání sexuálního souhlasu lze považovat za velmi intimní osobní zkušenost, je jasné, že toto vyjednávání o souhlasu probíhá ve specifickém sociálním a kulturním kontextu, který je řízen genderovými diskursy o sexu, lásce a souhlasu a podléhá specifickým nepsaným pravidlům. Tato pravidla jsou přijímána jednotlivci pod úrovní vědomé reflexe a jsou podvědomě zasazena do jejich vnímání, pocitů a praxe v rámci sexuálního chování. Není tomu tak, že by společnost záměrně vnucovala tato pravidla jednotlivcům, ale sociální a kulturní kontext dané společnosti překládá tyto diskurzy, které pak mohou být základem pro zkušenosti s nuceným sexem, ale také zkušeností napříč kontinuitou sexuálního násilí. (Powell, 2010)

Při vyjednávání sexuálního souhlasu tedy existují různé faktory toho, jak souhlas „vytváříme“. Donat a White uvádí, že „*faktory, které ovlivňují definici sexuálního souhlasu zahrnují kulturní postoje a metafory, společenské mýty, sexuální scénáře a právní systém. To, jak jsou ve společnosti nastavené kulturní postoje a společenské vnímání vztahu mezi muži a ženami ovlivňuje to, jak společnost vnímá sexuální scénáře v oblasti sexuálního souhlasu, a to se odráží a kodifikuje v zákonech o znásilnění.*“ (Donat a White, 2000)

1.2.1 Kulturní postoje a metafory

Komunikace sexuálního souhlasu je projevem kulturních rozdílů a tyto kultury nemusí být omezeny pouze na etnické nebo geografické kultury. V každé kultuře se vyjadřování emocí a toho, jak dané emoce zpracováváme do našeho vědomí, liší. V některých kulturách jsou lidé „hlasitější“ a projevují se více vokálně i fyzicky. Naopak lidé v jiných kulturách mohou být klidnější, stoupci nebo emocionálně nereagují. Fyzické vyjádření frustrace, hněvu, zranění nebo smutku mohou některé kultury vnímat jako nevhodné a nepříjemné, na druhou stranu jinde jsou tyto projevy běžné či uznávané. (Levand, 2020)

Kultura je kontext, ve kterém existuje sexuální souhlas. To znamená, že při vyjednávání sexuálního souhlasu musíme vzít v úvahu všechny kulturní složky a začlenit je do širšího chápání sexuálního souhlasu. Do těchto kulturních složek patří kultura maskulinity, kultura pití, kultura randění a kultura znásilnění v rámci zastřešující kultury dané společnosti. (Levand, 2020)

Powell tvrdí, že „*vyjednávání o sexuálním souhlasu zahrnuje komplexní souhrn individuálního jednání a ztělesněné genderové praxe.*“ (Powell, 2008: 170) Genderové normy a diskurzy jsou vlastně uzákoněny prostřednictvím jednotlivců v každodenní praxi v jejich pocitech a myšlenkách, ale není to tak, že by se přímo reprodukovaly na pasivních jednotlivcích, ale každý jedinec pak individuálně s těmito diskurzy nakládá na základě jeho vlastního přesvědčení, které je samozřejmě ovlivněno kulturním kontextem dané společnosti. (Powell, 2008)

Genderové rámce ve společnosti přetrvávají, i přes sociální a strukturální posuny. Převládající postoje, že muži by měli chránit a ekonomicky se starat o ženy a děti, zdůrazňují přetrvávající dominanci mužů. Tyto nastavené rámce upřednostňující muže nad ženami rámuje způsoby, jakými rozumíme a praktikujeme sexuální intimitu a sexuální souhlas. Systémy genderové moci, heteronormativity a patriarchátu legitimizují uzákonění dominance jako „*správné chování maskulinity*“. (Metz, Myers a Wallace, 2020: 55)

Například Weitz při zkoumání prevence sexuálního násilí v armádě tvrdí, že historicky byla maskulinita utvářena tak, že muži brání národ a slouží jako strážci žen. Muži jako ochránci do dneška slouží jako základní genderový rámec, který předpokládá, že ženy jsou v neustálém nebezpečí a muži je musí chránit. Nicméně role mužů jako ochránců jim dává možnost prosazovat svou nadvládu nad ženami a jinými muži prostřednictvím fyzického násilí a získávají tím automaticky status vyšší úrovně postavení ve společnosti. Z jejího

výzkumu vyplývá, že paradoxně nebezpečí, které ženám neustále hrozí, pochází od mužů. Totiž ona maskulinita, která měla být využita k ochraně žen v armádě před nepříteli způsobila to, že muži/kolegové, kteří měli ženy chránit, tyto kolegyně beztrestně obtěžovali a Weitz zdůrazňuje, že „je ironií, že posílení všudypřítomnosti mužských predátorů v kombinaci s posílením zranitelnosti žen může posílit roli (jiných) mužů jako ochránce.“ (Weitz, 2015: 172)

Další kulturní složkou při vyjednávání sexuálního souhlasu jsou viditelné rozdíly v kulturních a sexuálních očekáváních mužů a žen. Na ženy je společností nahlíženo jako na sexuální strážce a na muže jako na iniciátory sexu. Zde jsou muži vnímáni jako vždy toužící po sexu a jejich souhlas se bere tedy jako irelevantní. Naopak ženy jsou brány jako ty, kdo souhlas dávají a muži tak mohou dostat pocit, že musí ženy dobývat. (Levand, 2020) Takto nastavené genderové rámce a kulturní metafory podporují pohled na sexualitu v kontextu sexuálního souhlasu jako na vlastnictví, soutěž a fyzickou sílu.

Výzkumy dokazují, že i v novodobé kultuře je sexuální nátlak na ženy ze strany mužů normalizován. V rámci studie o sexuálním souhlasu a dynamice genderové síly při jeho vyjednávání, si někteří dotazovaní muži vytvořili svou vlastní definici souhlasu ze své role iniciátora sexu a použili na ženy nátlak, aby své původní „ne“ přeměnili na „ano“. Vzhledem ke společenskému vnímání, že muž musí „svést“ ženu, se muži, když je jim sex poprvé odmítnut, dále snaží sex iniciovat. Tyto strategie ke zvýšení pravděpodobnosti sexu mohou dojít až k sexuálnímu napadení, přestože dotazovaní muži tvrdili, že se nejednalo o sexuální napadení, pokud se ženy nakonec „poddaly“. (Metz, Myers, Wallace, 2020)

Všeobecně, v případě komunikování sexuálního souhlasu se předpokládá „*znalost normativních kulturních konvencí heterosexuálních vztahů*“ a účastníci v sexuální komunikaci zdůrazňují tendenci „*prostě vědět*“, že s nimi někdo chce mít sex. (Levand, 2020: 840)

1.2.2 Společenské mýty

Společenské mýty jsou postoje a přesvědčení, které jsou obecně nepravdivé, ale ovlivňují chápání našich životů. Tyto mýty jsou ve společnosti běžné a slouží k popírání a ospravedlňování chování, které není přijatelné. (Ryan, 2011) Tyto mýty snižují pocit odpovědnosti jedince za jeho chování tím, že svalují vinu na oběť. Odrážejí tím také širší motivaci ospravedlnit status quo a vnímat existující sociální normy jako spravedlivé a

legitimní. (Warren, Swan a Allen, 2015)

Mýty spojené s otázkou sexuálního souhlasu se úzce váží k mýtům o znásilnění, protože některé z nich přispívají k nevhodnému vnímání toho, co znamená souhlas a co už je považováno za znásilnění. Mezi tyto mýty nejčastěji patří:

- Mýtus o tom, že žena si za znásilnění může sama, protože se chovala koketně, byla opilá či vyzývavě oblečená.
- Mýtus o správném znásilnění, kdy je pachatel poháněn sexuálním pudem, cíhá na vhodnou oběť osamělou ženu na odlehlé lokalitě.
- Mýtus o tom, jak vypadá oběť znásilnění, která jde do obrany a chová se jako oběť.
- Mýtus o tom, že znásilnění, pokud nevede k fyzickým zraněním není znásilnění, protože nezanechává žádnou újmu.
- Mýtus o atraktivitě oběti znásilnění, kdy atraktivnější ženy mají vyšší pravděpodobnost, že mohou být znásilněny.

(Hrochová, 2021)

Tyto a další mýty mají různé dopady na muže a ženy. Pro ženy tyto mýty mohou mít negativní dopady, kdy je vina za porušení sexuálního souhlasu kladena na ně a pro muže slouží jako nástroj pro ospravedlňování sexuální agrese na ženách. (Ryan, 2011)

Tyto společenské mýty jsou zakořeněny v přetrvávajících postojích v otázkách sexuálního souhlasu a slouží k bagatelizaci a popírání sexuálního násilí ve společnosti. Nejen veřejnost, ale i odborníci, kteří přichází do styku s oběťmi a pachateli sexuálně motivovaných trestných činů hrají roli při udržování těchto mýtů ve společnosti. Tyto mýty mají také vliv na rozhodování odborníků v případech znásilnění a mají vliv na to, jak si společnost vykládá, co je normou v otázkách sexuálního souhlasu. Sociální konstrukce mýtů vede k odlišnému vnímání toho, co představuje konsenzuální sexuální aktivitu. (Powell et al., 2013)

1.2.3 Sexuální scénáře

Často je na sexuální chování nahlíženo jako na spontánní a nekontrolovatelnou formu chování, která je řízena sexuálními pudy. Ale ve skutečnosti se jedná o sociální praktiku, která se vytváří na základě sociálního kontextu. (Simon a Gagnon, 2003) Sexuální scénáře jsou kulturně podmíněné vzorce chování, které ovlivňují chování při sexuálních setkání. (Ryan, 2011) Lze je považovat za předpisy, které určují, co je v rámci kultury považováno za normativní, a které nám říkají, jak se cítit a chovat v konkrétních situacích. (Wiederman,

2005)

Sexuální scénáře jednotlivců jsou značně ovlivněné sociálními konstrukcemi, jako je kultura, mezilidské vztahy a intrapsychické scénáře (např. sexuální fantazie či paměť). Teorie sexuálních scénářů předpokládá, že „*muži a ženy vytvářejí význam a interpretují sexuální chování prostřednictvím sdílených přesvědčení s ostatními a interakcí s jejich sociálním světem.*“ (Newstrom, Harris a Miner, 2020: 455)

Jak bylo uvedeno v podkapitole 1.2.1, kulturně je na muže nahlíženo jako na iniciátory sexuální aktivity a na ženy je nahlíženo jako na strážce, a to se projevuje v sexuálních scénářích. V kontextu tradičních sexuálních scénářů je rolí ženy chovat se odolně a nechat se dobývat „alespoň trochu ze začátku“, aby se zabránilo vytvoření negativní pověsti. (Jozkowski et al., 2014) Sexuální scénáře však tímto podporují rozdílné sociální důsledky pro muže a ženy. Takto nastavené kulturní vnímání vztahu mezi muži a ženami vede k tomu, že muži jsou často méně stigmatizováni za zapojení do sexuální aktivity než ženy, což vytváří dvojí standard – pro muže to může mít následek zvýšení jeho sociálního postavení a sebevědomí, zatímco u žen je tomu ve stejném případě naopak. To znamená, že tradiční sexuální scénáře se vyznačují genderovou nerovností moci, kde je zdůrazňována mužská dominance a ženská podřízenost. (Griner et al., 2021)

Tradiční sexuální scénáře tedy udržují genderové stereotypy, které způsobují, že muži a ženy mají různé představy o tom, jak by měl být sdělován souhlas a zároveň o tom, jak interpretovat signály souhlasu nebo nesouhlasu svých partnerů. (Jozkowski et al., 2014) Muži mají často tendenci posuzovat, zda žena souhlasila, na základě svého vlastního přesvědčení o definici souhlasu. Ženy považují výskyt sexuálního souhlasu za důležitější než muži, přes to, že právě muži jsou socializováni do toho, aby o sexuálním souhlasu vyjednávali. Sexuální scénáře v rámci sdělování souhlasu jsou pro muže a ženy odlišné, ale částečně se překrývají. (Humphreys, 2007) Pokud jsou sexuální scénáře partnerů stejné či podobné, sexuální setkání fungují bez problémů. Nicméně pokud se v těchto představách rozcházejí, mohou nastat problémy v komunikaci sexuálního souhlasu. Výzkumy uvádějí, že pokud se ženy odchýlily od tradičních sexuálních scénářů, byly svými partnery vnímány negativněji. (Newstrom, Harris a Miner, 2020)

Výzkumy však napovídají, že při komunikaci sexuálního souhlasu v každodenních situacích verbalizace souhlasu chybí. V tradičních sexuálních scénářích je zájem o sex komunikován nenápadnými, nepřímými způsoby spíše než přímým verbálním souhlasem. (Jozkowski et

al., 2014) Sexuální scénáře a jejich odlišné genderové vnímání přispívají k možnosti sexuálnímu nátlaku a znásilnění. (Humphreys, 2007)

1.2.4 Právní systém

Právní systém je zakotven ve společenských představách a odráží genderová očekávání. Pochopení toho, co představuje znásilnění, je utvářeno specifickými společenskými normami, historickými kontexty a vyvíjející se dynamikou mezi muži a ženami. V naší společnosti byla pravidla historicky zavedena tak, aby prospívala především mužům, zejména těm, kteří splňují tradiční genderové normy. Tento systém byl vytvořen muži, kteří měli stoprocentní moc a vliv na tvorbu pravidel a jejich interpretaci. V té době společnost akceptovala slabší postavení žen oproti mužům. Zavedený systém se do současnosti příliš nezměnil a pravidla jsou často většinovou společností vnímána jako přirozená a nezpochybnitelná. Tato patriarchální a mužsky orientovaná pravidla však mohou dnes omezit svobodu žen i mužů. Feministky a aktivistky, které se snaží tato pravidla zpochybnovat a měnit, jsou často vykreslovány jako osoby, které ničí domnělou neutralitu těchto pravidel nebo propagují nespravedlivé výhody pro ženy. Někdy dochází ke konfliktu mezi svobodou a rovností, s přesvědčením, že více rovnosti znamená méně svobody, zejména z pohledu těch, kteří jsou privilegováni a těží ze statusu quo. (Šimáčková, 2023)

1.3 Historické a společenské proměny toho, co znamená sexuální souhlas

Celosvětově se o sexuálním souhlasu začalo mluvit v souvislosti s hnutím #MeToo. Hnutí zahájila Tarana Burke již v roce 2006, nicméně populární se stalo až v říjnu 2017, kdy lidé začali používat hashtag na sociálních sítích, aby upozornili na problematiku sexuálního zneužívání. (Dubrofsky a Levina, 2020)

Hnutí na sociálních sítích rychle nabralo na rychlosti sdílení, a to zejména ve spojitosti s objevujícími se obviněními filmového producenta Harveyho Weinsteina ze sexuálního napadení. V říjnu 2017 herečka Alyssa Milano tweetla, ať ti, kdo byli sexuálně obtěžováni nebo napadeni, sdílejí tento hashtag. Během prvních 24 hodin se hashtag objevil u více než 12 milionů příspěvků na Facebooku a kampaň #MeToo se brzy rozšířila do 85 zemí s 1,7 miliony tweetů. Kampaň získala i velkou mediální pozornost. (Jaffe, Cero a DiLillo, 2021)

Hnutí #MeToo tak zahájilo společenskou kulturní diskuzi o „šedých zónách“ převážně heterosexuálních interakcí, a to konkrétně těch, ve kterých je obtížné určit sexuální souhlas. (Dubrofsky a Levina, 2020) Hnutí zvýšilo povědomí o tom, že sexuální napadení a

obtěžování jsou běžnými zkušenostmi v každodenním světě a díky hnutí mohou muži a ženy rozpoznat podobnosti mezi osobními a zveřejněnými příběhy. Tím je umožněno společnosti nahlížet na jednotlivé zkušenosti v širším strukturálním kontextu a hnutí pomáhá zlepšit porozumění obětem sexuálního napadení. (Jaffe, Cero a DiLillo, 2021)

Hnutí mělo však ještě větší přesah, než bylo očekáváno. #MeToo mělo dopad i na trestní zákony. Stále více zemí zavádí novou podobu zákona o znásilnění, která je založena na sexuálním souhlasu. Rozhodlo se, že v právním systému by znásilnění mělo být definováno jako jakýkoliv sexuální kontakt, který není dobrovolný. Oběť tedy není povinna definovat, popisovat nebo prokazovat, že šlo skutečně o znásilnění. To vše je teď na ramenou pachatele, který musí prokázat, že se jednalo o konsenzuální akt. Pokud to neprokáže, je to považováno za znásilnění. To je velká změna, která sejímá vinu z oběti a klade ji na pachatele. (Hrochová, 2021)

Kromě právních změn v jednotlivých zemích se objevovali i reakce mezinárodních orgánů. Například Mezinárodní organizace práce OSN schválila v roce 2019 Úmluvu č. 190 o odstranění násilí a obtěžování ve světě práce, kde se obavy týkající se sexuálního obtěžování na pracovišti řeší na mezinárodní úrovni. #MeToo lze tak považovat za nadnárodní hnutí, které je sociální, kulturní, právní i politické. (Ghadery, 2019)

1.3.1 Přijetí #MeToo v České republice

I přes to, že hnutí bylo celosvětově přijato poměrně pozitivně, lze pozorovat míru uzavřenosti některých zemí, které je podmíněno různými aspekty. Ve většině západních zemí mělo hnutí obrovské dopady a ženy byly povzbuzovány k tomu, aby se k hnutí připojily. Míru uzavřenosti České republiky s příchodem hnutí v roce 2017 dobře ilustruje bagatelizace tématu v médiích, kdy bylo hnutí vyobrazeno jako „*hon na čarodějnice*“ nebo „*hnutí zhrzených neúspěšných a ošklivých žen*“. K tématu se v médiích vyjadřovali hlavně muži bagatelizující sexuální násilí, v rámci debat převažovalo vždy mužské osazenstvo. (Nejedlová, 2020)

Například novinář Doležal na webu časopisu Reflex následně poukazuje na to, že místo zbytečných kampaní by si „*aktivistky měly najít chlapce*“ a mluví o tom, že dnešní ženy ochranu nepotřebují: „*Dnešní ženy — samostatné a emancipované, jež nepotřebují ochranu — tak žijí v privilegovaném režimu a mohou obšourníka kdykoliv, i ve společnosti, legálně a legitimně proplesknout. V tom momentě tedy přestává jakákoliv potřeba, aby je někdo chránil — jsou, jak vždycky chtěly, emancipované, a dokonce se smějí bránit účinněji než*

chlap. Přesto však feministky a aktivistky rozjíždějí kampaň #MeToo, jako by samy potřebovaly, aby je chránil chlap.“ (Doležal, 2017) V převážně pánské diskusi pod článkem se objevují komentáře jako: *„To je v klidu. Feministky muže odezenou, nikdo je neoplodní a za čas přirozeným výběrem vymřou. Ženy, které ještě umí být ženami budou jejich mužům o to vzácnější a bude pohoda.“* Nebo *„Vážené dámy a pánové. jsem již ve věku kdy mohu hodnotit vztahy mužů a žen. Já sám jsem mládí prožíval v normální době, kdy ženy/dívky/ byly rády pokud je hoši obletovali. Zatrpklé byly ty, o které nebyl zájem...“*

Na konferenci o #MeToo v roce 2018 v pražském Karolinu vystoupili k tématu odborníci z řad právníků, politiků a dalších osobností. Tehdejší předseda Senátu Parlamentu České republiky Jaroslav Kubera kampaň zesměšňoval a označil ji za výstřelek doby a místopředseda Nejvyššího soudu Roman Fiala chápe #MeToo jako téma ponižování, které *„se dělo i na vojně, kde docházelo k ponižování mezi muži. Například když služebně starší vojáci pálili nováčkům dopisy.“* Podobnou rétorikou se na konferenci vyjadřovali i například sexuolog Radim Uzel. Proti převážně mužskému složení hostů lidé protestovali a upozorňovali především na neodbornost konference. (Janáková, 2018)

V takovém prostředí zákonitě sexuálního násilí neubývá. Takto nastavená společnost, která omlouvá pachatele a zlehčuje sexuální násilí, tím naopak sexuální násilí umožňuje. Ukazuje se, že sexuální násilí je v České republice závažný problém, kterému bychom jako společnost měli věnovat zvýšenou pozornost. (Nejedlová, 2020)

Dle výzkumné zprávy organizace ProFem z roku 2021 se s minimálně jednou formou sexuálního násilí nebo sexuálního obtěžování setkala více než každá druhá žena – konkrétně se jedná o 54,5 % žen. Výsledky výzkumu ukazují, že:

- 32,8 % žen se setkává s verbálním sexuálním obtěžováním,
- 31,1 % žen se setkává s nevyžádaným osaháváním, hlazením nebo doteky,
- 16,8 % žen obdrželo alespoň jednou během svého života nevyžádané erotické či intimní fotografie nebo videa,
- 10,2 % žen bylo alespoň jednou svědkyněmi exhibicionismu, sexuálního sebeuspokojování pachatele na veřejnosti,
- 9,2 % žen bylo během svého života minimálně jednou znásilněno.

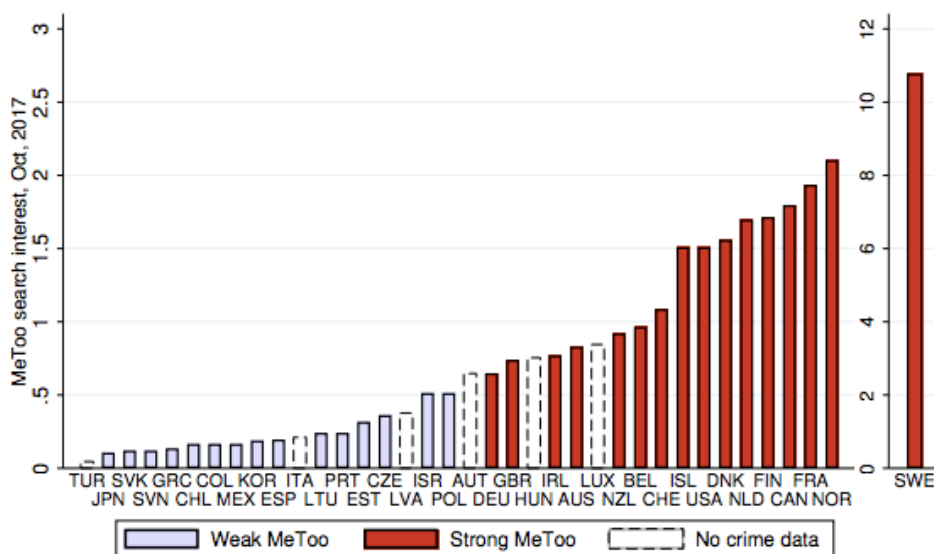
(Profem, 2021)

1.3.2 Proč se problém v ČR a jiných zemích bagatelizuje

Abychom mohli určit, proč hnutí #MeToo bylo problematicky chápáno ve veřejném prostoru a proč je problém sexuálního souhlasu v naší kultuře spíše bagatelizován, je potřeba určit, ve kterých zemích mělo hnutí velké ohlasy a ve kterých naopak ne.

Graf níže znázorňuje sílu hnutí #MeToo v zemích OECD, a to na základě dat z vyhledávání hashtagu na Googlu během října 2017.

Obrázek č. 1: Internetové vyhledávání hnutí #MeToo

(Zdroj: Levy a Mattsson, 2022)

Z grafu je patrné, že silný zájem o hnutí panuje mezi západními, vyspělými státy. Boje proti sexuálnímu obtěžování by mohly být považovány za součást západní kultury. Jeden z důvodů, proč bylo hnutí kritizováno je fakt, že není považované za reprezentativní pro zbytek světa. Ukazuje se, že hnutí není tak úspěšné v zemích, „kterým stále chybí demokracie a zavedené zákony o rovnosti.“ (Murdock a Nadjafi, 2018: 22)

Česká republika se řadí mezi země s podprůměrným zájmem o hnutí. Tento nízký zájem má své historické odůvodnění v přístupu k feminizmu na našem území. Již socialistická diktatura v 50. a 60. letech 20. století měla velký vliv na (ne)prosazování ženské emancipace. Konzervativní postoje s důrazem na „normální rodinu“ s klasickým rozdělením rolí, doprovázené nízkou mírou politické participace žen, poukazovali na důležitost emancipace, ne však ve smyslu rovnosti. Tato „represivní emancipace řízená shora“ se vyhrazovala proti západním feministickým impulsům, které byly považovány za absurdně patetické a

neadekvátní. Tento přístup pokračoval i během 90. Let 20. století, kdy v nová „Otevřená společnost“ nebyla příliš otevřená feminismu. Nový režim a jeho příležitosti využívali hlavně muži a feminismus se stal terčem posměchu a bylo poukazováno na šokující aspekty feministického aktivismu z vybraných západních kontextů. V této době bylo postavení feministek a feministických organizací jak ve veřejné sféře, tak v politice velmi nízké. Změna nastala v roce 1998, a to ve spojení s novou sociálně demokratickou vládou, ale největší zásluhu na prosazení feministických postojů má evropská integrace. Součástí „evropeizované ideologie“ totiž byla i genderová témata, která prostupovala ve velké míře médiu a byla považovaná za natolik důležitá, že feministická témata postupně přestala být zesměšňována. Samozřejmě stále mnozí považovali feministické přístupy za „šílené“, nicméně tento antifeminismus lze všeobecně považovat spíše za odpor vůči evropské integraci. Až v roce 2010 lze hovořit o úspěšném zakotvení některých feministických přístupů alespoň v části společnosti, zejména mezi novou generací. Je potřeba zdůraznit, že to byly právě silné antifeministické diskursy, které vyvolali vznik intenzivního feministického aktivismu a současné feministické pozice. I přes to, že změna ve vnímání genderových problémů prošla v České republice velkou transformací, s příchodem hnutí #MeToo se opět projevilo české konzervativní vnímání, které bylo spojeno s obrazem „dekadentního Západu, který zašel příliš daleko“ v rétorice lidí hájících „normální svět“. (Barša et al., 2021: 183)

To, že se Česká republika a další postkomunistické země historicky snaží předcházet „diktátu ze Západu“ a tedy i západnímu feminismu je založeno na dlouhodobé diktatuře komunistické ideologie, která prezentovala svou vlastní formu genderové rovnosti, která však nebyla ve skutečnosti realizována. Tyto země a jejich vnímání západních feministických přístupů jsou tak zasazeny do specifického místního kontextu, které jsou výsledkem složitých sociálně-prostorových mocenských vztahů a průniků etnicity, národnosti, genderu a geokulturního místa. (Annuk, 2019)

Lee a Murdie provedli studii, kde se zaměřili na to, proč se hnutí #MeToo rozšířilo do některých zemí, ale ne do jiných. Současná hnutí včetně #MeToo se vyznačují hlavně „digitálním aktivismem“, kdy se protesty staly online aktivitami. Tento digitální feministický aktivismus předpokládá, že globalizace a internet by měl daná hnutí šířit digitálním prostorem bez domácích politických vlivů. Výsledky studie však ukazují, že domácí politické podmínky zvyšují ochotu lidí v hnutí participovat a poskytují motivaci a

příležitost k zapojení. Participace jak v digitálním, tak v klasickém protestu je pravděpodobnější, pokud jednotlivci věří, že současná politická struktura mobilizaci umožní a že má šanci na úspěch. Pokud se jedná o otevřené politické systémy, tak tyto systémy poskytují ženám a znevýhodněným skupinám všeobecně lepší příležitosti a zároveň je povzbuzují, aby se zapojily do politických záležitostí. Je zde větší pravděpodobnost, že dojde k politické změně. Naopak ve více uzavřených politických systémech je protest a jeho šance na úspěch méně pravděpodobný. Rozhodnutí následovat demonstranty z cizích zemí je tedy nejen nadnárodní, ale i vnitropolitický proces. Feministický aktivismus je úzce spjatý s demokratizací a aktivismem za lidská práva v dané zemi. Taktéž země s podpůrným politickým a právním systémem mají často vyšší úroveň hlášených znásilnění, kvůli zlepšenému právnímu a sociálnímu postavení žen. (Lee a Murdie, 2021)

V České republice se mnoho lidí staví k feministickým problémům jako je sexuální násilí či sexuální souhlas negativně, považují ho za zbytečné či přeceňované. Takový postoj je však často spojen s genderovými stereotypy a předsudky, se kterými se setkáváme již od nízkého věku prostřednictvím rodiny, vrstevníků⁸, spolužáků nebo v populární kultuře. Už od mala nás totiž učí, že dívky jsou slabší, mají být poslušné a neodmlouvat. Naopak chlapci jsou vychovávaní v tom, že se musí bít za to, co chtějí. Tyto předsudky pak ovlivňují naše myšlení a je těžké se od těchto konstruktů odprostit. Je na jednotlivcích, aby tyto nastavené role začali zpochybňovat a uvědomili si, že tyto předsudky neodpovídají často realitě. (Nejedlová, 2020) Přeci jen, gender funguje jako diskurzivní a tělesný konstrukt a to, jak se ve společnosti nahlíží na problematiku sexuálního souhlasu a na ženy všeobecně se odráží v tom, jak k aktivistickým hnutím požadující změnu přistupujeme. (Andreasen, 2021)

2 Sexuální souhlas v českém právním systému

Další klíčovou oblastí mého zájmu je problematika právního nastavení systému, tedy jak je v českém právu definován sexuální souhlas. Ten je kodifikován v zákonech o znásilnění, a proto je následující kapitola zaměřena na základní skutkovou podstatu trestného činu znásilnění z pohledu současné právní úpravy. Cílem není podat rozsáhlý popis tohoto trestného činu, ale spíše se zaměřit na samotnou definici a její legislativní i možné praktické nedostatky. Dále bych tuto kapitolu zaměřila na novou definici znásilnění definovanou jako pohlavní styk s absencí souhlasu, která byla zavedena v jiných zemích po událostech spojených s hnutím #MeToo. O této nové právní úpravě se sice v České republice zatím neuvažuje, nicméně po této změně volá mnoho nevládních organizací. Cílem je proto zasadit novou definici znásilnění do českého kontextu a zhodnotit fungování současného systémového nastavení.

2.1 Historický vývoj trestněprávní úpravy

Před tím, než budu mluvit o současné právní úpravě, tak krátce shrnu historický vývoj trestněprávní úpravy znásilnění. Změny v úpravě napříč historií totiž spočívají v rozšiřování podstaty tohoto trestného činu a historický vývoj zároveň dobře mapuje to, jak bylo k ženám v historii přistupováno.

Už od počátků kodifikace trestního práva se na území dnešní České republiky setkáváme s různými podobami postihu sexuálního násilí. Již na konci 16. století v Koldínově zákoníku Práva městská Království českého se můžeme setkat s deliktem zvaným stuprum violentum. (Blatníková a Zeman, 2018) Znásilnění se definovalo pod pojmy „násilí“ a „soulož“. Nicméně bylo povinností ženy, aby dokázala, že se opravdu jednalo o znásilnění: *„má křičeti a za pomoc křikem lidí žádati. Neb jestliže by nekřičela, ale mlčela, tehdy v domnění by byla, že jest k skutku sama dobrovolně povolovala. Ale má křičeti aneb hned znamení svého násilí a porušení lidem předložiti a ukázati. A provedla-li by potomně před právem takový křik i podávení svého znamení, jakožto ukrvavení, zedrání aneb strhání na sobě roucha, tehdy žalobu svou proti násilníku obdrží.“* (Francek, 2011: 161)

Následné trestní kodexy z 18. století jako je josefínský hrdelní řád či tereziánský zákoník nepřinesly do řešení deliktu znásilnění podstatné změny. (Francek, 2011)

Až v roce 1852 došlo k přijetí zákona, který se více přiblížil k současné právní úpravě a stal se základem pro nadcházející zákony. Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích

upravující „zločin násilného smilstva“, který je předchůdcem trestného činu znásilnění definoval násilné smilstvo jako čin, kterého se dopustí ten „*kdo osobu ženskou nebezpečným vyhrožováním, skutečně vykonaným násilím nebo lstivým omámením smyslů učiní neschopnou, by mu odpor činila, a v stavu tomto jí zneužije k mimomanželské souloži*“. Změna tedy nastává v tom, že se jedná o protiprávní jednání i v tom případě, že je žena bezbranná nebo bez sebe. (Blatníková a Zeman, 2018: 53) Spojení „mimomanželská soulož“ v definici stále figuruje, na rozdíl od současného stavu zákoníku, z toho důvodu, že v minulosti se vdaná žena zákonně oddávala svému muži a pohlavní styk patřil mezi základní manželské povinnosti. Z toho důvodu nebylo nahlíženo na znásilnění manželem jako na trestný čin přes to, že je poukazováno na to, že nejméně v polovině případů přinucení k pohlavnímu styku násilím, byl pachatelem vlastní manžel nebo stálý partner. Co se týká trestních sazeb, tak v případě smrti oběti byl stanoven trest odnětí svobody na doživotí. (Aulický, 2009)

V Československu byl v roce 1950 přijat trestní zákon č. 86/1950 Sb., který již upravoval tento trestný čin přímo pod názvem znásilnění. Toho se dopustil ten, „*kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutil ženu k souloži, nebo kdo k takovému účelu zneužil její bezbrannosti*.“ Za trestný čin se také považovalo, pokud pachatel uvedl osobu do stavu bezbrannosti lstí. (Blatníková a Zeman, 2018: 53) Tento zákon změnil sankční ustanovení a možnost uložení trestu odnětí svobody byla stanovena v rozmezí od pěti do deseti let. (Aulický, 2009)

Již v roce 1961 byl zákon nahrazen trestním zákonem č. 140/1961 Sb., který bezbrannost lstí již nekvalifikoval jako trestný čin. Jinak se dá říci, že základní skutková podstata trestného činu znásilnění nebyla pozměněna. Až v roce 1990 se s novelou č. 175/1990 Sb. vrátilo do trestního práva výkladové pravidlo rozšiřující okruh činů na uvedení do stavu bezbrannosti lstí, a tak to zůstalo do současného stavu zákoníku. (Blatníková a Zeman, 2018) Další důležitá změna nastala s platností zákona č. 557/1991 Sb., kdy „*došlo ke snížení dolní hranice trestní sazby ze tří na dva roky a nově tak bylo možné ukládat za tento trestný čin i tresty odnětí svobody s podmíněným odkladem na jeden až pět let*.“ Díky tomuto nastavení se na pachatele nepůsobí represivně, ale spíše výchovně. (Aulický, 2009: 4)

Posledním předchůdcem současné právní úpravy je „revoluční“ novela zákona, kde došlo k významné změně znění trestného činu znásilnění, a to zákonem č. 144/2001 Sb. Jednak došlo k rozšíření okruhu poškozených subjektů, tedy že obětí nemusí být pouze žena, ale

jakýkoliv člověk, tedy i muž. Do té doby se na znásilnění mužů nebyly brány ohledy. Druhé rozšíření se týkalo okruhu zakázaných jednání, kdy za znásilnění nebyla považována pouze vynucená soulož, ale jedná se i o jiné pohlavní styky, zejména o orální či anální pohlavní styk. K tomuto rozšíření se nevázala změna výše trestní sazby, která byla nastavena na dva až osm let odnětí svobody. (Aulický, 2009)

2.2 Současná právní úprava

Trestný čin znásilnění je v zákoně č. 40/2009 Sb. trestním zákoníku upraven v hlavě třetí mezi trestnými činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, konkrétně v § 185 a zní následovně:

(1) Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží,

b) na dítěti, nebo

c) se zbraní.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let,

b) spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo

c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava je trestná.

(zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

K tomu se vážou zvláštní základní skutkové podstaty trestného činu sexuálního nátlaku,

konkrétně v odstavci §186 a zní následovně:

(1) Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo zákazem činnosti.

(2) Stejně bude potrestán pachatel, který přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. (...)

(zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

Takto zformulovaná skutková podstata však postihuje širokou škálu jednání. Navíc v kombinaci s českým trestněprávním pojetím „násilí“ se nemusí jednat pouze o situace, kdy pachatel fyzickým násilím donutí oběť k souloži. (Blatníková, Faridová a Zeman, 2015)

Současná právní úprava rozlišuje tři kategorie sexuálního jednání pachatele znásilnění: „pohlavní styk“, „soulož“ a „jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží“. (Blatníková, Faridová a Zeman, 2014: 20) Pohlavní styk je obecnou kategorií, která zahrnuje jak soulož, tak jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží. Zahrnuje také další formy ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, v tomto smyslu se však jedná o pohlavní styk, který není srovnatelný se souloží. (Blatníková a Zeman, 2018) Důležitá je zejména snaha pachatele se sexuálně uspokojit, a to bez ohledu na to, zda k uspokojení dojde. (Havelková, 2010) Naopak, pokud k fyzickému kontaktu nedojde, ale pachatel násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy působí na druhou osobu, aby s ním činila sexuální praktiky, jde o trestný čin sexuálního nátlaku podle §186. Vzhledem k tomu, že existuje široká škála sexuálních jednání, je potřeba vždy zohledňovat konkrétní okolnosti daného případu. V každém případě je potřeba okolnost pečlivě posoudit a zvážit, zda se jedná o situaci srovnatelnou se souloží. (Blatníková, Faridová a Zeman, 2015)

Vzhledem k tomu, že podrobný rozbor deskriptivně-právní úpravy není cílem této diplomové práce, je potřeba na závěr této podkapitoly shrnout, že v českém právním řádu je znásilnění vymezeno dvěma souvisejícími jednáními, a to násilím (nebo pohrůzkou násilí, jiné těžké újmy či zneužitím bezbrannosti) a vykonáním pohlavního styku, přičemž musí dojít k oběma jednáním, aby byla naplněna skutková podstata tohoto trestného činu. Definici

také doprovází uplatnění síly (nemusí se jednat pouze o sílu fyzickou) a zároveň fakt, že se „*pohlavní styk odehrál proti vůli oběti*“. (Veselá, 2021: 39)

2.3 Znásilnění jako pohlavní styk s absencí souhlasu

Přes to, že jsme si nyní představili českou právní úpravu znásilnění, tak znásilnění lze chápat různě, a proto i různé země definují znásilnění různými způsoby. Pokud se však zaměříme na znásilnění jako na etický problém, tak hlavním aspektem znásilnění je to, že se jedná o sex bez souhlasu. Nekonsenzuálnost je nutnou podmínkou znásilnění, avšak není jeho dostačující podmínkou, alespoň v případě české právní úpravy. (Sobek, 2013)

Definice znásilnění, která obsahuje použití síly a je spojená s odporem oběti je v posledních letech (po vypuknutí #MeToo) podrobena značné kritice. Je to celkem logické vzhledem k tomu, že historicky se definice znásilnění postupně rozšiřovala v rámci trestných jednání, které postihuje, takže volání po změně a redefinici se dá považovat za přirozený vývoj právní úpravy a názorů ve společnosti všeobecně. (Veselá, 2021)

Zejména v evropské společnosti se tak postupně začínají ozývat silné hlasy, které prosazují redefinici právní úpravy znásilnění a usilují o zavedení modernější definice znásilnění, která je založena na pohlavním styku s absencí souhlasu jedné ze stran. Mnoho zemí již tuto definici zavedlo. Principem definice znásilnění založené na souhlasu je, že oběť s aktem nesouhlasila, nikoli, že vůči ní bylo použito násilí – je například časté, že oběť je paralyzována nebo má strach ze zjevné převahy pachatele. Dokazuje se tudíž primárně nesouhlas oběti. (Krausová a Zachová, 2022)

Přesto, že v současné době se u nás zatím vážně neuvažuje o přijetí nové právní úpravy, na začátku roku 2022 Výbor pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách doporučil, aby ministr spravedlnosti předložil Vládě ČR návrh novely trestního zákoníku, kdy vymezení skutkové podstaty znásilnění bude upraveno tak, že bude obsahovat explicitní odkaz na absenci souhlasu. (Úřad vlády České republiky, 2022)

2.4 Legislativní a praktické nedostatky současné právní úpravy

Současná právní úprava trestného činu znásilnění v České republice je založena na násilí a nátlaku a nebere v úvahu, že někdo může být nucený k sexuálnímu styku i bez fyzického násilí. Toto vylučuje ze trestního stíhání mnoho případů, kde dochází k sexuálnímu napadení bez použití násilí nebo nátlaku. Správná definice znásilnění by měla dbát na svobodu jednotlivců činit svá vlastní rozhodnutí o sexuálních aktivitách a dávat jim právo na to

chránit se před nežádoucími sexuálními aktivitami. Definice založená na souhlasu tak zahrnuje všechny případy, kdy nebyl dobrovolný souhlas udělen. Toto rozšíření trestně právní úpravy by výrazně přispělo ke zvýšení povědomí o sexuálním souhlasu, pomohlo v boji proti sexuálnímu násilí a zlepšilo by ochranu obětí. (Dowds, 2019)

2.4.1 Právní úprava nedopadá na mnoho případů znásilnění

Nedostatkem současné právní úpravy je, že neumožňuje v některých případech postihnout různé formy znásilnění. Jak už bylo řečeno, současné vymezení právní úpravy je založeno na násilí, pohrůžce násilí, pohrůžce jiné těžké újmy či zneužití bezbrannosti. Nicméně pokud nedojde k násilí či pohrůžce násilí a zároveň oběť není ve stavu, který spadá pod bezbrannost, situace se stává problematickou. (Úřad vlády České republiky, 2022)

V případě zneužití bezbrannosti není příliš problém v definici absolutní bezbrannosti (bezvědomí, silná intoxikace alkoholem), ale spíše v relativní bezbrannosti, při níž má oběť sníženou možnost projevit svou vůli, například když nechápe pachatelovo jednání nebo není schopna domyslet jeho důsledky. Nicméně na relativní bezbrannost se nevztahují případy, kdy je oběť paralyzována strachem, nebo ji v adekvátní reakci brání jiné okolnosti. (Konsent.cz, 2023) Neschopnost bránit se zároveň není způsobena tím, že by oběť byla spoutána či měla omezenou hybnost, ale jde o psychickou reakci oběti. (Úřad vlády České republiky, 2022) Výzkumy dokazují, že v 70 % případů se oběti nebrání, protože zamrznou. Tím pádem pachatel ani nemusí použít násilí. (Konsent.cz, 2023)

V případě formulace pohrůžky násilí by měla pokrýt spoustu případů nekonsenzuálního styku, nicméně v trestním zákoníku je mnoho těchto případů klasifikováno jako sexuální nátlak podle § 186. Ten má však nižší trestní sazbu než znásilnění. (Konsent.cz, 2023) Sexuální nátlak jsme již definovali. Jedná se o „*nenásilný zásah do sexuální sféry oběti prostřednictvím vztahu závislosti oběti na pachateli, nebo specifického postavení pachatele, jež mu vůči oběti propůjčuje určitou důvěryhodnost či vliv.*“ Závislost oběti je stav, kdy se oběť nemůže úplně svobodně rozhodovat, protože je odkázána na pachatele, nicméně není vůči němu bezbranná a má stále možnost svobodného rozhodování. Sem spadají například případy, kdy pachatel je či se vydává za léčitele, a tvrdí oběti, že ji vyléčí za pomoci pohlavního styku. V takovém případě se jedná o trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186, nikoliv o znásilnění podle § 185. (Blatníková, Faridová a Zeman, 2014: 36)

O tom, že většina znásilnění pod takto nastavenou definici nespadá, vypovídá to, že v policejních statistikách je v průměru spácháno 587 případů znásilnění ročně (vzhledem k

relativně nízkým celkovým počtům těchto případů se jedná o stabilní situaci). Nutno podotknout, že se jedná pouze o ty případy, které byly nahlášeny na policii. V přípravném řízení je pak ročně vyřizováno přibližně 400–500 případů znásilnění a přibližně 330–400 osob bylo ročně pro trestný čin znásilnění stíháno. Nakonec, skoro dvě třetiny obviněných, o nichž soud v daném roce rozhodl, jsou odsouzeny. Tento postupný pokles je zapříčiněn tím, že některé případy nelze z trestněprávního hlediska označit za trestné činy. Jedná se například o „činy spáchané osobami, jejichž trestní stíhání je nepřipustné, jakož i případy, kdy trestní stíhání neskončilo pravomocným odsouzením pachatele (např. se neprokázalo, že ke znásilnění vůbec došlo, nebo že je spáchal stíhaný pachatel, anebo bylo trestní stíhání zastaveno z důvodu později zjištěné nepřičetnosti pachatele apod.).“ (Blatníková, Faridová a Zeman, 2014: 30)

2.4.2 Vysoká latence činu

I přes to, že znásilnění je jeden z nejvážnějších trestných činů, vyznačuje se extrémně vysokou latencí neboli nízkou mírou hlášení případů. Pro představu, experti odhadují, že pouze 3–10 % znásilnění je ohlášeno na policii. (Havelková, 2010) Organizace Konsent uvádí, že z přibližně 12 000 případů ročně je nahlášeno pouze 600 a předpokládá, že nový zákon zapříčiní větší nahlášení těchto případů. (Konsent.cz, 2023)

Důvody, proč se oběť znásilnění zpravidla nenahlásí, mohou být:

- a) *vztah k agresorovi,*
- b) *obavy ze sekundárně traumatizujícího přístupu okolí,*
- c) *malé povědomí o svých právech, negativní hodnocení vlastní důkazní situace,*
- d) *strach z procesu trestního řízení (konfrontace s agresorem, časté výpovědi apod.) a jeho výsledku (neodsouzen, odsouzen – odsouzen podmíněčně).*

(Čechová a Jandová, 2010: 55)

Vztah k agresorovi

Ze statistických údajů vyplývá, že „oběti znásilnění jsou ve většině případů znásilněny či sexuálně jinak obtěžovány osobou jim blízkou či známou, přičemž osobnost tohoto agresora nebývá patologicky strukturovaná.“ (Čechová a Jandová, 2010: 55) Tím, že se jedná o osobu blízkou oběti, která může být od této osoby pod psychickým nátlakem, pak má za následek to, že oběť tento čin většinou nenahlásí.

K tomuto problému se vztahuje institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného. To

znamená, že u určitých trestních činů, kde je pachatelem manžel či partner oběti, je možné zahájit stíhání pachatele pouze se souhlasem oběti. Tohoto souhlasu je třeba pouze u trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186. V těchto případech vzniká tlak na oběť, na kterou padá pocit odpovědnosti za stíhání blízkého. Otázkou je, jak moc tento institut v praxi chrání oběti, které jsou pod tlakem blízkého pachatele. Pokud je tlak na oběť příliš velký, často vezme souhlas o stíhání zpět a poté už není možné ho znovu udělit. Z toho důvodu je navrhováno, aby institut souhlasu byl v případě násilných a sexuálních trestných činů zrušen v budoucí právní úpravě. (Havelková, 2010)

Obavy ze sekundárně traumatizujícího přístupu okolí

Nejen, že je oběť traumatizována samotným znásilněním, ale následně je také sekundárně viktimizována špatným přístupem blízkého okolí a odborníků. Vzhledem k tomu, že je dostupnost informací o této problematice nedostatečná, tak je povědomí o znásilnění velmi malé, a navíc podléhá mýtům a stereotypům o znásilnění. Zároveň lze říci, že ve společnosti obecně a tím pádem i blízkém okolí oběti není dostatečně zakotvena citlivost ke genderově podmíněnému násilí. Důvodem toho je především nedostatečné systematické vzdělávání. Není tedy divu, že kvůli výše zmíněnému má oběť často obavy, jak její okolí přistoupí k její situaci. (Čechová a Jandová, 2010)

Malé povědomí o svých právech, negativní hodnocení vlastní důkazní situace

Mnoho obětí má strach, co je po nahlášení činu čeká. To může být jeden z důvodů, proč znásilnění nenahlásí. Tento strach plyne ze stereotypů o pachatelích a obětech. Mnoho obětí tak očekává, že „*jim orgány činné v trestním řízení nebudou důvěřovat, a že pachatel nebude odsouzen, protože jim nikdo nebude věřit, protože jejich soudci budou cenit násilníka víc než oběti, budou dávat vinu za znásilnění ženě, nebo jim bude jedno, že došlo ke znásilnění, protože považují újmu znásilněním způsobenou za triviální či právní úpravu znásilnění za příliš restriktivní.*“ (Havelková, 2010: 12) Protože stejně tak, jak se objevují předsudky ze strany veřejnosti, tak úplně stejné předsudky se vyskytují i mezi odborníky.

Strach z procesu trestního řízení a jeho výsledku

Oběti znásilnění často doprovází pocit studu a viny, ale zároveň chtějí na celou situaci co nejdříve zapomenout. To po nahlášení znásilnění není úplně možné. (Čechová a Jandová, 2010) Po nahlášení totiž začíná formalizované řízení, které je velmi odlidštěné, a navíc velmi zraňující. Sekundární viktimizace necitlivým psychologem, vyšetřovatelem nebo advokátem

může být pro oběť mnohem více traumatizující než samotné znásilnění, protože je dlouhodobá, systémová, a hlavně je ze strany policejního orgánů či soudů, což jsou odborníci, kteří by oběť měli chránit, ne její situaci zhoršit. Oběť si musí projít přípravným řízením, vyšetřováním, znaleckými posudky, řízením před soudem, což je velmi náročný a zdoluhavý proces. To, že se nakonec dočká rozsudku, kdy se u znásilnění v České republice v 50 % případů jedná o podmínku pro pachatele a finanční odškodnění odpovídá zhruba 70 000 Kč, je jeden z důvodů, proč velká část obětí znásilnění nenahlásí. (Hrdá, 2022)

Navíc, v soudním řízení je kladen důraz hlavně na chování oběti (jaké bylo její erotické chování, co měla na sobě) než na jednání a úmysly pachatele. (Schneider, 2020) Současný právní systém také nedostatečně ochraňuje oběti v tom smyslu, že nezohledňuje specifickou situaci oběti z hlediska psychické či morální újmy a oběť je v trestním řízení spíše chápána jako svědek, tedy důkazní prostředek. (Havelková, 2010) V České právní úpravě je na oběti, aby dokázala, že se jednalo o znásilnění, nicméně předefinováním definice znásilnění ve smyslu absence sexuálního souhlasu je na pachateli, aby dokázal, že se jednalo o konsenzuální sex. V tom případě by byla oběť zbavena sekundární viktimizace ze strany odborníků a nemusela by činit prožít pořád dokola v průběhu nekončících soudních řízení.

Nejen, že oběť potřebuje psychologickou pomoc, ale zároveň je potřeba vytvořit podmínky, kdy oběť bude schopna řešit čin v trestním řízení s pocitem, že právo a ochrana jsou na její straně. (Čechová a Jandová, 2010)

Je složité posoudit, zda zavedení nové definice znásilnění založené na absenci sexuálního souhlasu povede ke zvýšení nahlásování těchto případů, nicméně ze zahraničních zkušeností je vidět, že poté, co ve Velké Británii zavedli konkrétnější a podrobnější právní předpisy o souhlasu, došlo k nárůstu z 12 000 na 42 000 případů ročně. Studie ze Švédska rovněž naznačují, že se po zavedení nové definice zvýšil počet hlášení, stíhání a odsouzení za znásilnění. (Konsent.cz, 2023)

2.4.3 Mýty a předsudky

Společenské mýty, které se váží k problematice sexuálního souhlasu již byli představeny v podkapitole 1.2.2. Tyto mýty přispívají k sekundární viktimizaci oběti, kdy je pro ni průběh událostí po nahlášení znásilnění velmi psychicky náročný. Stejně jako veřejnost, tak i odborníci velmi často podléhají mýtům o znásilnění. Důvodem je, že v současnosti nelze mluvit o systematickém vzdělávání a informování těchto odborníků. Ačkoliv jsou prostředky ke vzdělávání odborníků k dispozici, z důvodu nízké motivace či malé podpory

zaměstnavatele nejsou využívány. Tato nedostatečná informovanost a kompetence všech osob, které přichází do styku s obětí, se špatně odráží v procesu řešení konkrétního případu znásilnění. (Čechová a Jandová, 2010)

Je potřeba mít na paměti, že znásilnění může mít spoustu podob a není možné aplikovat mýty a předsudky o znásilnění na všechny oběti, které si znásilněním prošly. Všechny případy mají odlišný průběh. (Blatníková a Zeman, 2018)

2.5 Jak odborníci ovlivňují smýšlení o sexuálním souhlasu

Odborníci jako policisté, soudci, právníci a jiní účastníci trestního řízení, kteří se profesně zabývají tématem znásilnění a obtěžování, se snaží zajistit, aby oběti měly přístup k podpoře, ochraně a spravedlnosti. Tito činitelé v systému spravedlnosti jsou klíčovými aktéry při řešení těchto případů, a proto je důležité, aby chápali význam sexuálního souhlasu a aby byli schopni rozlišovat mezi dobrovolnými sexuálními aktivitami a násilím či obtěžováním. Zároveň jsou to právě oni, kteří kulturu souhlasu ovlivňují, a kteří by měli změnit kulturu, která násilí normalizuje a bagatelizuje.

Bohužel, studie ukazují, že genderová očekávání a předsudky mohou hrát roli v tom, jak policisté, soudci a právníci vnímají sexuální násilí. Například, když oběť nahlásí sexuální násilí, může být více kladen důraz na to, co oběť mohla nebo nemohla dělat, než na to, co pachatel udělal. To může vést k tomu, že se oběti nedostane potřebné podpory a spravedlnosti. (Gleason, Jones a McBean, 2019)

Studie poukazují na rozpor mezi „zákonem v právních předpisech“ a „zákonem v praxi“. I přes to, že právní úprava trestného činu znásilnění se stále vyvíjí a mnoho států již přijalo úpravu zákona založeného na absenci souhlasu, poukazuje se na selhání reformy v kontextu sexistických a androcentrických kulturních předsudků. Ačkoliv zákony o znásilnění definují hranici mezi konsenzuálním sexem a znásilněním, tak mnoho odborníků je stále ovlivněno klasickými sexuálními stereotypy, které ovlivňují trestní řízení. (Ehrlich, 2010)

V následující části bych se ráda věnovala tomu, jakou roli mohou hrát genderová očekávání a předsudky v tom, jak jednotliví účastníci trestního řízení vnímají sexuální násilí a jaký mohou mít vliv na to, jak je problematika sexuálního souhlasu vnímána společností.

Policisté a policistky

Pokud dojde k trestnému činu, policie bývá prvním kontaktním bodem pro oběti. Již postoj policistů k obětem znásilnění však může ovlivnit řešení případu. Jejich představa o genderu a sexualitě ovlivňuje způsob, jakým policisté definují sexuální násilí a jak na něj reagují. Tradiční genderové role a přesvědčení o sexuálním chování mohou policisty vést k tomu, že určité typy sexuálního násilí považují za méně závažné nebo méně důvěryhodné než jiné. Například u policistů, kteří mají negativní postoj k ženám nebo kteří obviňují oběti sexuálního násilí ze zločinů spáchaných na nich, může být méně pravděpodobné, že budou brát oznámení o sexuálním násilí vážně nebo provedou důkladné vyšetřování. (Page, 2008)

Když výzkumníci provedli experiment, jak genderově podmíněné předsudky policistů ovlivňují jejich rozhodování v případech sexuálního napadení a partnerského násilí, došli k závěru, že genderově podmíněné předsudky ovlivnily vnímání policistů na důvěryhodnosti obětí, jejich vnímání možné viny pachatele a navrhané obvinění. Studie také zjistila, že policisté byli kritičtější k obětem, které se chovaly sexuálně provokativně, a méně kritičtí k pachatelům, kteří byli vnímáni jako muži vysokého společenského postavení. (Fedina, Kubiak a Schildkraut, 2018)

Při kvalitativní analýze výzkumu zaměřeného na mladistvé oběti autoři zkoumali, jak policisté tato sexuální napadení vnímají a zda tyto postoje ovlivňují kvalitu vyšetřování a pravděpodobnost úspěšné obžaloby. Výsledky studie naznačují, že postoje policistů jsou ovlivněny falešnými obviněními o sexuálním napadení, což je běžný stereotyp spojovaný s dospívajícími oběťmi. Tyto negativní postoje k mladým obětem ovlivňují způsob, jakým policisté vyšetřují a stíhají případy sexuálního napadení. (O'Neal a Hayes, 2020)

Někteří autoři považují policejní kulturu za „čistou formu hegemonické maskulinity“, která se projevuje agresí, soutěživostí a misogynními postoji k ženám. Page však poukazuje na to, že „staromódní“ sexistické postoje k ženám již nejsou veřejně podporovány a mezi zkoumaným vzorkem policistů se nevyskytovaly. Nicméně menšina policistů zastávala tzv. „moderní“ sexistické postoje k ženám, charakterizované jako jemné formy sexismu, jako je například popírání převládající diskriminace. Výsledky výzkumu ukazují, že policisté podporují některé mýty o znásilnění a názory se liší podle dosaženého vzdělání. Policisté s vyšší úrovní dosaženého vzdělání méně pravděpodobně podporovali mýty o znásilnění, zatímco policisté s nižší úrovní dosaženého vzdělání více akceptovali mýty o znásilnění. (Page, 2008)

Tyto a další studie upozorňují na potřebu lepšího vzdělávání a školení policistů v této oblasti tak, aby policisté mohli tyto případy řešit citlivě a objektivně. Předsudky totiž mohou vytvářet překážky spravedlnosti pro oběti sexuálního násilí a udržovat kulturu obviňování obětí a kulturu znásilňování. (Page, 2008) Přístup policistů může vysílat takové signály do společnosti, což může ovlivnit to, zda se oběti rozhodnou případ nahlásit.

Soudci a soudkyně

Soudci a soudkyně hrají velice důležitou roli v otázkách souvisejících se sexuálním souhlasem a mají rozhodující roli v případech trestné činnosti. Jejich rozhodnutí mohou mít významný dopad na životy zúčastněných stran a mohou utvářet společenské normy a očekávání v rámci sexuálního chování. (Tuerkheimer, 2017)

Soudci musí při rozhodování o sexuálním souhlasu zvážit různé faktory. Ty zahrnují právní definice souhlasu, konkrétní okolnosti případu a důvěryhodnost zúčastněných stran. (Morabito, Williams a Pattavina, 2019)

Kromě toho však existují další faktory, které ovlivňují rozhodování soudců, a to:

„1. „přímé vlivy“, které zahrnují:

- a) *právní a politické zkušenosti;*
- b) *politická příslušnost a názory;*
- c) *intelektuální a povahové rysy;*

2. "nepřímé a vzdálené vlivy", které zahrnují:

- a) *právní a všeobecné vzdělání;*
- b) *rodinná a osobní sdružení, včetně majetku a společenského postavení.*“

(Capurso, 1998: 7)

Tyto skutečnosti naznačují, že soudci interpretují trestné činy na základě svých vlastních přesvědčení, zkušeností a očekávání. Rozsudky v soudních řízeních o znásilnění jsou spíše než objektivními prezentovanými fakty, ovlivněny nejen postoji a přesvědčeními, ale i předsudky o znásilnění. (Taylor, 2007) Tyto předsudky mohou vést k negativním výsledkům pro oběti.

Zde lze vyzdvihnout nutnost genderové diverzity v soudních procesech, kdy přítomnost soudkyň nemusí mít v trestních řízeních pouze symbolický efekt, ale i efekt praktický.

Soudkyně vnesou do procesu rozhodování genderovou citlivost, a tím pádem mohou změnit výsledky případů. Vzhledem k tomu, že všichni soudci a soudkyně přinášejí do procesu rozhodování své životní zkušenosti, lze s jistotou říci, že ženské zkušenosti jsou velmi odlišné od těch mužských. Soudkyně budou mít v rámci těchto případů větší empatii se ženami v soudním sporu a mohou více pravděpodobně předcházet sexistickým komentářům nebo jiným formám genderových předsudků. (Hunter, 2015)

Opět je potřeba zdůraznit nutnost systematického vzdělávání soudců, které jim pomůže činit spravedlivá a nestranná rozhodnutí v případech týkajících se sexuálního souhlasu v rámci důvěryhodnosti obětí, pachatelů a svědků, hodnocení důkazů o souhlasu a rovněž jak se vyhnout rozhodování na základě stereotypů a předsudků. Aby rozhodování nebylo rutinní, je potřeba sledovat i nové fenomény. Bohužel český zákon neukládá způsob, jakým se soudci mají vzdělávat, je to na jejich vlastní odpovědnost. Záleží na kultuře jednotlivých soudů, jak podporuje vzdělávání svých zaměstnanců.

Rozhodování soudců není možné brát na lehkou váhu. Jsou to totiž právě oni, kdo hrají klíčovou roli při utváření vnímání sexuálního souhlasu ve společnosti. Jejich rozhodnutí mohou mít významný dopad na to, jak je souhlas vnímán veřejností a jak je v právním systému zacházeno s oběťmi sexuálního napadení. Při rozhodování o vině a trestu vysílají zprávu společnosti o tom, jaké chování je přijatelné a jaké ne. Pokud totiž soudci upřednostňují práva a potřeby obětí, mohou společnosti vyslat silný signál, že sexuální napadení je závažný zločin, který nebude tolerován. To může pomoci změnit veřejné vnímání sexuálního napadení a povzbudit oběti, aby čin nahlásily a dožadovaly se spravedlnosti. Pokud ale soudci podkopávají práva obětí či je jejich práce ovlivněna předsudky, mohou posilovat škodlivé stereotypy napříč společností a přispět ke kultuře, která normalizuje sexuální násilí. (Hoyano, 2019)

Právníci a právníčky

Stejně tak, jako genderová očekávání, předsudky a stereotypy ovlivňují práci policistů a soudců, stejně tak je to i u právníků. Právníci, které ovlivňují mýty o znásilnění, mohou častěji obviňovali oběť a činit obžalovaného méně odpovědným, zvláště v případech, pokud se navzájem znali. (Krahé et al., 2007)

Tyto zkreslené představy mohou mít závažné následky. Při podceňování a bagatelizování trestné činnosti se tím vytváří příležitosti k trestné činnosti. Naopak při přeceňování kriminality může dojít k nadměrným projevům tzv. strachu z kriminality, která se projevuje

například vyhýbání se „nebezpečným“ lokalitám ve městě nebo omezování sociálních kontaktů. Mýty mají dopad jak na jednotlivce, tak na společnost jako celek. (Blatníková a Zeman, 2018)

Právníci hrají klíčovou roli při utváření právního systému a ovlivňování vnímání právních otázek veřejností, a to zejména v případech, kdy jde o sexuální souhlas. Při zastupování žalobce nebo obviněného mohou argumentovat pro různé výklady zákona a předkládat důkazy a svědectví na podporu svých argumentů. Jejich argumenty a strategie mohou mít významný vliv na to, jak případ vnímá soud, média i veřejnost.

Kromě toho mohou právníci obhajovat změny v právním systému a spolupracovat s advokátními skupinami, vládními agenturami a dalšími zainteresovanými stranami, aby zvýšili povědomí o otázkách sexuálního souhlasu a prosadili reformy, které chrání oběti sexuálního násilí. Právníci tak mohou hrát významnou roli nejen při ovlivňování výsledků trestních řízení, ale zároveň při utváření chápání a interpretace sexuálního souhlasu široké veřejnosti. Ale o tom již více v praktické části této práce.

3 Metodologie a analýza dat

Ve své práci jsem využila primární i sekundární data. Pro zodpovězení teoretických výzkumných otázek jsem využila sekundární data, která jsou nezbytným teoretickým rámcem pro empirické zkoumání, což zahrnuje statistiky trestného sexuálního chování v České republice z příslušných evidencí, analýza relevantních právních dokumentů a dostupné judikatury, a také další dostupná odborná literatura a relevantní dokumenty z oblasti sexuálního souhlasu. Vzhledem k tomu, že česká literatura v oblasti sexuálního souhlasu poměrně zaostává, pro mou práci je hlavní oporou zahraniční literatura, která se otázce konsentu věnuje velmi podrobně. V rámci českého prostředí je otázka sexuálního souhlasu řešena hlavně prostřednictvím českých neziskových organizací jako je Konsent.cz, ProFem, Persefona a Bílý kruh bezpečí, které odkazují na další odbornou literaturu v rámci českého prostředí a samy publikují v omezeném množství své texty doprovázené získanými statistikami.

Díky analýze dokumentů jsem byla schopna navázat empirickou částí, kdy jsem díky teoretickému rámci mohla připravit design výzkumu pro sběr dat primárních. Na výzkumný problém jsem se rozhodla využít optiku kvalitativní metodologie, vzhledem k tomu, že mi jde o hloubkový popis jednotlivých případů a aktérů, o zkoumání příslušných procesů a sledování vývoje. Rizikem tohoto přístupu však může být přílišná subjektivita a nemožnost zobecňovat výsledky.

Metodologicky jsem téma zpracovala na základě hloubkových kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů, které umožnily volnější průběh rozhovorů v rámci daných témat, ale zároveň se držely předem připraveného scénáře. Z toho důvodu bylo potřeba mít velmi nastudovanou teorii problematiky konsentu v rámci systému, abych byla schopna pružně reagovat na výpovědi respondentů. Pokud by tento cíl nebyl splněn, rozhovory by mohly působit laicky a neprovázaně, což by mohlo ovlivnit pohled respondentů na odbornost výzkumu. K tomu mi posloužilo studium sekundárních dat zmíněné výše.

Cílovou skupinou pro můj výzkum jsou odborníci na problematiku trestního práva, a to konkrétně právníci – advokáti, kteří při své práci přichází do styku s problematikou trestního sexuálního chování, znají právní nastavení systému a přichází do styku s participanty trestního jednání.

Právníci – advokáti byli pro účely tohoto výzkumu zvoleni z následujících důvodů:

1. Právníci hrají klíčovou roli při utváření výkladu a uplatňování zákonů souvisejících se sexuálním souhlasem.
2. Mohou hrát důležitou roli při prosazování politických reforem týkajících se sexuálního souhlasu a hrát roli při utváření politik a praktik právních institucí.
3. Mohou hrát roli při utváření veřejného diskurzu a postojů ohledně sexuálního souhlasu.
4. Mohou hrát roli při vzdělávání veřejnosti o sexuálním souhlasu a souvisejících právních otázkách prostřednictvím workshopů, školení a veřejných fór.
5. Mohou pracovat na podpoře obětí sexuálního násilí prostřednictvím právního zastoupení a advokacie.

Respondenti byli osloveni prostřednictvím emailových adres získaných na stránkách České advokátní komory. Bylo osloveno přibližně 250 advokátů, které byly na České advokátní komoře uvedeni se zaměřením na trestní právo. Bylo žádoucí zajištění reprezentativy v rámci genderu a věku, protože je možné, že tyto charakteristiky mohou mít vliv na to, jak si tyto experti překládají význam a definici sexuálního souhlasu. Co považuje za důležité zmínit je, že muži byli více ochotní se do výzkumu zapojit než ženy. Problém při získávání respondentů spočíval hlavně v tom, že vzhledem k vysoké latentci tohoto trestného činu se většina oslovených respondentů s problematikou sexuálně motivovaných trestných činů v praxi nesetkávala. Nakonec bylo provedeno pět hloubkových kvalitativních rozhovorů. Rozhovory s respondenty byly prováděny osobně či online.

Každý rozhovor trval 35–60 minut a celý jeho průběh rozhovoru byl nahráván, s čímž respondenti vyslovili souhlas. Respondenti byli předem poučeni o svých právech a o ochraně osobních dat prostřednictvím informovaného souhlasu se zapojením do výzkumu (Příloha č. 1). Pro zaručení anonymity jsou pro účely výzkumného šetření používána jiná jména. Pro lepší orientaci v jednotlivých respondentech níže uvádím tabulku se základním popisem jednotlivých respondentů:

Paní Alena: „Já jsem advokátka, nicméně v advokacii působím poměrně krátce, něco přes dva roky, neboť poté co jsem skončila právnickou fakultu, tak jsem nastoupila do trestní justice, byla jsem téměř většinu toho svého pracovního času zařazena na trestním úseku, takže mám zkušenosti, byť jsou ty zkušenosti z advokacie intenzivnější, protože jsem advokát, dřív jsem byla asistentka soudce v justici, tak mám zkušenosti i z justice. Pohledy mohu na tu trestnou činnost troufnu si tvrdit nabídnout oba. My teď aktuálně žádnou kauzu, kde bychom zastupovali... my zastupujeme tedy v rámci výkonu advokacie i poškozené osoby, ale nemáme specializaci jako kancelář na... nebo já se konkrétně nevěnuji zastupování poškozených násilnou trestnou činností kam patří trestný čin znásilnění. Tady bych ještě uvedla, že já působím jako samostatný advokát, nicméně trvale spolupracuji s kanceláří, která se věnuje spíše kriminalitě hospodářské a majetkové trestné činnosti, takže nemohu mluvit úplně z pohledu takové generální praxe v té advokacii, protože se spíše profiluji takhle, nicméně máme zkušenosti i s jinou trestnou činností, kam patří i znásilnění, ale z pohledu té asistentky soudce bývalé mohu nabídnout širší pohled na věc.“

Pan Pavel: „Já pracuji v advokátní kanceláři X, pracuji tam již sedmým rokem, s tím že vlastně dva roky jsem začínal jako student, je to kancelář, která má hlavně generální praxi, to znamená, že mám zkušenosti z různých oblastí, nejvíce se asi ale zaměřuju na realitní právo, katastr nemovitostí, různé vymáhání pohledávek a právě máme i tu trestní rovinu, tu máme především právě z toho důvodu, že vlastně jsme soudem ustanoveni jako ex offio obhájci, takže i v této oblasti mám nějaké zkušenosti a to zejména z těchto případů.“

Pan Václav: „Advokát jsem 10 let, před tím jsem byl 3 roky koncipient, trestní právo dělám po celou dobu, nejenom to, ale je to třeba jedna třetina, nebo jedna čtvrtina času té náplně, mám za sebou 150 trestních kauz, odhadem třeba týkající se znásilnění 30-40 případů.“

Paní Dana: „Advokátka jsem od roku 2001, advokátka samostatná jsem od roku... od 1. ledna 2005, to znamená pohybuji se v tom oboru jako víc než 20 let a většinu té doby... teda jsem měla přestávku kvůli rodině... ale velkou část té doby se věnuji i trestním obhajobám, ale věnuju se jim jako doplňkově, není to tedy hlavní část té agendy, ale... ráda беру věci jako ex offio, protože si myslím, že to k té advokacii patří, je to taková součást, mělo by to u toho být pro mě a i mě to jako zajímá, baví, v posledních letech mě zajímá obhajoba mladistvých, já docela mě zajímá mladiství a na co se jako trošku

zaměřuju, co mě zajímá, tak to jsou osoby s omezenou svéprávností. Nedělala jsem asi nějaký případ, kde by se vysloveně jednalo o ten... že by se jednalo střet o to, jestli tam byl ten souhlas nebo ne. To Vám asi neřeknu, ale občas něco se vyskytne s nějakým sexuálním podtextem. Moc toho tady není, ale nějak to sleduju.“

Pan Zdeněk: *„Já jsem advokát, řekněme pátý rok mi teďko běží, předtím jsem praktikoval jako koncipient tři roky, zhruba nějakých 2012 jsem působil jako student v advokátních kancelářích. Tedy mám, řekl bych běží mi 11tý rok praxe, možná 12tý. Ve své práci jako advokát, potažmo jako koncipient jsem se setkal s trestním právem a rodinným právem, kdy dneska mi to tvoří ta rodinná 40 %, ten trest možná 35 % celé té agendy kanceláře, možná víc. To se různě vyvíjí v čase. (...) To znamená, že v realitě já mám prakticky v každé denní době mám typicky až 7 spisů, živých, které jsou zaměřené na nějaké zneužití, znásilnění, ale i jiné obdobné trestné činy. Takže tu praxi mám relativně bohatou a mám je typicky z pohledu těch poškozených a řekl bych že i výjimečně z pohledu těch pachatelů. Takže mám oba dva pohledy na věc jako praktik a myslím si, že můžu hodnotit, jak ta praxe vypadá, jestli je to v pořádku nebo není v pořádku.“*

Scénář dotazníku (Příloha č. 2) byl zaměřen na vnímání a zkušenosti jednotlivých aktérů na individuální úrovni a normy a očekávání české společnosti týkající se sexuálního souhlasu. Scénář dotazníku byl rozdělen do čtyř tematických okruhů:

1. Náplň práce a zkušenosti s problematikou,
2. zhodnocení současné legislativy,
3. osobní přístup při řešení této problematiky,
4. zhodnocení situace v ČR.

Není to tedy tak, že bych se příliš zabývala právními definicemi a jednotlivými paragrafy, ale jde mi spíše o reflexi aktérů nad jejich zkušeností se sexuálním souhlasem v praxi při svém povolání, ale i jak oni sami řeší konsent ve svém každodenním životě a jak se koukají na hranice sexuálního souhlasu.

Výzkumné otázky k metodologické části jsou formulovány následovně:

- Jak advokáti vnímají současně nastavený právní systém?
- Jsou advokáti vnímají veřejnou diskuzi a medializaci případů?
- Jak advokáti definují, kdo je oběť?
- Jak advokáti vnímají míru sankcí a účinnost vynucování práva?
- Jak advokáti přemýšlí o sexuálním souhlasu a genderových vztazích?

Data byla analyzována prostřednictvím tematické analýzy.

Tematická analýza je sociologická metoda analýzy dat, která zahrnuje identifikaci, kódování a analýzu témat nebo vzorců v kvalitativních datech, jako jsou například rozhovory. Zaměřuje se na identifikaci společných témat, vzorců nebo významů, které z dat vycházejí systematickým a induktivním způsobem. Tematická analýza umožňuje, aby témata a vzorce byly použity jako „vodítka“ pro další analýzu. (Tuckett, 2005)

Po přepisu rozhovorů byly identifikovány jednotlivá témata, které jsou pro účely výzkumu rozděleny následovně:

1. Vnímání právního systému
2. Veřejná diskuze a medializaci případů
3. Pozice oběti a pachatele
4. Míra sankcí a vynucování práva
5. Vnímání sexuálního souhlasu a genderové představy

Tyto témata zároveň sloužili jako kódy, které jsem v přepsaných rozhovorech hledala a na základě toho analyzovala a interpretovala výsledky výzkumu.

Etické souvislosti výzkumu

Vzhledem k tomu, že sexualita a sexuální obtěžování je pro většinu lidí velmi citlivé téma, bylo potřeba při realizaci práce dbát na citlivost obsahu a brát zřetel na to, že sexuální konsent je pro každého individuální téma a každý jedinec na něj pohlíží jinak, takže bylo potřeba vyvarovat se generalizaci jednotlivých zkušeností.

Při empirickém výzkumu bylo zásadní dopodrobna načíst dostupnou literaturu, aby byly rozhovory s experty na trestní právo vedené opravdu odborně. Byl to jiný typ rozhovorů než ty, které jsem dosud dělala s laickou veřejností, takže bylo potřeba se na rozhovory kvalitně připravit, aby v očích expertů působili profesionálně a relevantně.

Respondenti byli poučeni o svých právech a o ochraně osobních dat prostřednictvím informovaného souhlasu, rovněž byli otázeni o souhlas s nahráváním rozhovorů. Pro zaručení anonymity nebyly pro účely výzkumného šetření zveřejněna jména účastníků výzkumu.

4 Jak právníci vnímají a vyjednávají hranice sexuálního souhlasu v praxi

Analytická část je zaměřena na postoje právníků k sexuálnímu souhlasu. Důležité pro mě je, jak dotazovaní advokáti vnímají právní nastavení, společenskou diskuzi a vztahy mezi muži a ženami, protože jsou jednak důležitou součástí společenské debaty a za druhé mají významný vliv na to, co se děje v soudních procesech. Zaměřuji se hlavně na „slabá místa“ současného trestního systému, která by mohla být problematická pro chápání problematiky sexuálního souhlasu. Je důležité porozumět tomu, jak právníci rozumí a vykládají, co je sexuální souhlas, jak to překládají do svých rozhodnutí a jaké to má důsledky pro společenské chápání sexuálního souhlasu. Na základě provedených rozhovorů bylo identifikováno několik zajímavých témat, které jsou relevantní pro tuto diplomovou práci.

4.1 Právo jako instituce vs. vnímání veřejného prostoru

Tato kapitola zkoumá, jak advokáti chápou a jak si vykládají právní definice trestného činu znásilnění a jak vnímají současně nastavený systém. Zajímalo mě, jak dotazovaní advokáti vykládají a uplatňují zákon a judikaturu, a také to, jak aplikují právní principy. Jejich přístup k případům a k judikatuře totiž může mít dopad na to, jak společnost vnímá sexuální souhlas.

Advokáti, se kterými jsem hovořila, hodnotí současně nastavenou právní úpravu poměrně pozitivně. Například pan Zdeněk současnou právní úpravu hodnotí velice dobře:

„Já osobně jakožto praktik ji považuji za velmi dobrou, já si myslím, že nevyžaduje žádného zásahu, že by tam byla očividná chyba a myslím si, že ten zásah by asi neprospěl. Možná v tom bude lehce kontroverzní, ale takhle to vnímám.“ (Pan Zdeněk)

I pan Václav hodnotí současnou úpravu velmi kladně a zdůrazňuje to, že trestní zákoník je velice kvalitní zákon:

„Já právu věřím, věřím těm lidem, kteří to dělají, kteří ho vytvářejí, takže já to hodnotím kladně, ale zároveň dodávám, že nemám na to jako tolik zkušeností, abych to soudil, jestli ta definice je široká, úzká, jak je vykládána, k tomuhle se vyjadřovat nechci, protože je tam prostě... já věřím, že trestní zákoník je kvalitní zákon, vnímám ho jako velice kvalitní a propracovaný zákon...“ (Pan Václav)

Pan Pavel právní úpravu příliš nehodnotil a spíše s právní úpravou pracuje tak, že je takto nastavené a příliš se nad nedostatky nezamýšlí:

„Tak já ji (úpravu) mám zažitou už nějakým způsobem od školy a asi to беру prostě takovým způsobem, že to takhle nastavené je, že nám to od mlada vtloukávali do hlavy, že to má být takto nastavené.“ (Pan Pavel)

Paní Dana uvedla, že určitě existují nějaké nedostatky, které ale neplynou přímo z definice tohoto trestného činu:

„Já si myslím, že ta definice není dobrá, ale není to dobré úplně z jiných důvodů, než zaznívá v mainstreamu. (...) Ono ani není... podle mě ten problém není v té definici, tam ty případný problémy jsou až v jiné fázi, v tom dokazování. (...) Ani nemůžu říct jako nedostatky, já to nemůžu říct, že ten systém trpí nějakýma systémovými nedostatky, to já vlastně jako říct nemůžu. Když se zlepší ještě trošičku ta victim shaming, to by nemělo být, ale systémový nedostatky nedohledám.“ (Paní Dana)

Na systémové nedostatky upozorňuje pouze paní Alena, která považuje systém za roztržštěný.

Z citací lze poznat, že většina respondentů vnímá právo a současně nastavenou právní úpravu jako instituci, která se nemá zpochybňovat. Na jedné straně stojí veřejnost a na druhé straně stojí právo. Jako by to byly odlišné světy. Respondenti vnímají právo jako něco, co má být oddělené od veřejné diskuze a to, co se děje ve veřejné sféře je nezávislé na tom, jak má právo být nastaveno. Nicméně právo naopak má reflektovat veřejné dění a tento přístup může být problematický.

Teoretici tento náhled na právo označují jako právně formalistický pohled. V kontextu interpretace práva je toto označení formulováno jako *„označení lpění na doslovném čtení textu na úkor jeho účelového čtení.“* (Smejkalová, 2010: 5) Právníci, kteří k právu přistupují formalisticky, mohou právní definici znásilnění vykládat striktně podle psaného zákona, aniž by zohledňovali širší společenské a kulturní souvislosti.

V této práci byla hodně diskutována možnost redefinice trestného činu znásilnění na novou definici, která je založena na sexuálním souhlasu. Teoretici se hojně k této nové definici přiklání a také uvádí její pozitivní dopady. Je logické, že vzhledem k tomu, že dotazovaní advokáti hodnotili současnou právní úpravu ve směs pozitivně, že redefinici nejsou příliš

naklonění. Paní Dana byla například k redefinici velmi kritická:

„A to jsem Vás chtěla varovat, nenaskakujte na ty laciný kampaně, který teďka jsou, to, co se valí z toho mainstreamu... Co jsem si četla před pár lety, já vím, že se konají ty kulatý stoly a takhle, ale vlastně neznám jediného člověka, který by se dlouhodobě zabýval trestním právem, který by nějak nutně potřeboval opravit tu definici v tom směru, že je to jako bez toho souhlasu.“ (Paní Dana)

Nejen pan Václav k redefinici zdůrazňuje, že jsou to právě odborníci, kteří by zákoník měli psát:

„Tu právní úpravu by měli spát odborníci, mají k tomu spoustu času, mají k tomu ty data, zkušenosti. Takže oni by neměli vycházet z nějakých medializovaných... vůbec. Ať tohleto klidně probíhá, protože... chtěl bych věřit tomu, že ty lidi, co připravují ten zákon, jsou odborníci na právo, mají data od soudu, takže neměli by se řídit těmahle tlakama těchto neziskovek a organizací. Ať to klidně dělaj, ale není to nic, co by mělo být relevantní pro to, jestli se zákon změnit má nebo nemá. Lidi demonstrujou za různý jiný nesmysly, takže tyhle různý jiný dobrý věci... ale prostě právo by se mělo psát, hlavně ne jak moc za to lidi demonstrují. Takhle se zákony stavět nemají.“ (pan Václav)

To, jak právníci pracují a přemýšlejí o tom, jak právo funguje, jak ho vykládají a používají v kontextu právního formalismu, však může mít na vnímání sexuálního souhlasu ve společnosti významný vliv. Pokud totiž na právní výklad právníci nahlíží jako na zákonná pravidla bez širšího společenského kontextu, může to do společnosti vysílat signály, že se od žen očekává, že budou pasivní a měly by předcházet sexuálnímu násilí, zatímco muže zbavuje odpovědnosti. Pokud současná právní definice nebere v potaz neverbální podněty, může to ve společnosti posílit stereotyp, že ženy by měly jasně a výslovně říci „ne“ sexuální návrhům, zatímco od mužů se očekává, že budou asertivní. To může udržovat škodlivé genderové stereotypy, které omezují jednání a autonomii žen při sexuálních setkáních, a zároveň posilovat tradiční genderové role a očekávání.

Pokud existují přesvědčení, že zákon nelze zpochybňovat a je oddělený od veřejného diskurzu, brání to kritickému hodnocení a přizpůsobení zákonů souvisejících se sexuálním souhlasem tak, aby byly v souladu s měnícími se společenskými normami, postoji a chápáním sexuálních vztahů. Pokud ve společnosti dochází ke změně vnímání sexuálního souhlasu, ale zároveň je právo vnímáno jako nezpochybnitelná instituce, může to mít za

následek rozpor mezi očekáváními veřejnosti a „zastaralým“ právním rámcem, který již není pro současnou společnost adekvátní. To může mít na společnost velmi negativní dopady. Zaprvé to může vyvolávat nedůvěru společnosti v právní systém a za druhé to může způsobit nejasnosti ve společenských otázkách ve vnímání sexuálního souhlasu, protože lidé nemusí jasně chápat, co je právně přípustné.

Na tuto nejasnost a rozpor mezi tím, jak společnost vnímá znásilnění a co znásilněním rozumí trestní právo, upozorňovali i samotní respondenti:

„Společnost obecně vnímá, že hranice trestně právní odpovědnosti, ať už znásilnění nebo i jiného trestného činu je dál... Že to lidi dovede překvapit, co všechno soudy shledají trestné. Že u krádeže to je relativně všem jasné, ale u tohoto trestného činu, že by lidé byli překvapení, že víc těch jednání je z hlediska trestní záležitosti vnímáno jako trestný čin v této oblasti, než by si kdo myslel.“ (Pan Václav)

Jak totiž uvádí paní Alena, tak v běžné mluvě pohlavním stykem rozumíme soulož, zatímco trestní právo jím rozumí v podstatě jakékoliv dotyk druhotného pohlavního orgánu. Paní Dana upozorňuje na to, že to není pro praxi ideální a v laických diskuzích to „*dělá docela paseku.*“

Což je bohužel pravdou. Pokud se to, jak lidé vnímají sexuální souhlas, liší od právní definice, může to způsobovat nejasnosti jak na individuální úrovni, tak v rámci institucí, jako jsou univerzity či pracoviště. Pokud lidé věří, že určité chování není dle trestního zákoníku trestné, mohou se dopouštět nekonsensuálních sexuálních aktivit, aniž by zcela chápali či respektovali hranice svého partnera. Tato situace je problematická i pro oběti trestných činů, protože nemusí považovat určité chování za znásilnění nebo sexuální napadení, protože toto chování neodpovídá jejich či společenským představám o tom, jak znásilnění vypadá. Oběť tedy může bádát nad tím, zda se její zkušenost „počítá“ jako znásilnění, což může vést k tomu, že trestný čin nenahlásí příslušným orgánům. Tato nejasná představa o tom, co znásilnění je a co není, má vliv na vysokou latenci tohoto trestného činu.

Ukazuje se, že přes to, že většina dotazovaných právníků vnímají právo a veřejný prostor jako dvě odlišné věci, není toto nastavení žádoucí, protože to společnost odděluje od právního systému a způsobuje nejasné výklady toho, kde jsou nastavené hranice v otázkách sexuálního souhlasu. Právo má reflektovat, co se děje ve společnosti a možná, pokud by tyto dva světy byly více propojené a lépe spolu „komunikovaly“, mělo by to pozitivní dopad na vnímání této problematiky. A jsou to hlavně soudci a právníci a jejich smýšlení, kteří by tuto

pomyslnou propast měli propojovat namísto toho, oddělovaly právo od veřejného vnímání.

4.2 Jak advokáti vnímají veřejnou diskuzi a medializaci případů

Jak bylo představeno v kapitole výše, někteří advokáti mají tendence oddělovat právo od veřejné diskuze. Považuji za důležité se zaměřit také na to, jak advokáti vnímají tuto veřejnou diskuzi, jak o ní smýšlejí a jaké argumenty používají. To nám může napovědět, jaké jsou jejich genderové představy, které ovlivňují, co se děje u soudního procesu.

Většina respondentů se shodla, že medializace případů má pozitivní dopad na společnost, protože tyto případy otevírají společenskou diskuzi. Respondenti uvádí, že pozitivní dopad to má i na odborníky, kteří poté k tématu mají větší zodpovědnost a berou to obecně vážněji. Pozitivní dopad má medializace i na oběti, které se díky tomu mohou rozhodnout případ nahlásit, protože mají pocit, že v tom nejsou samy.

Nicméně téma, které se velmi často v rozhovorech objevovalo je „nadužívání a dramatinování“ této problematiky:

„...ono nic není černý a bílý. (...) Takhle, je svoboda slova, ale všeho s mírou.“ (Pan Václav)

„Ale je to mnohdy zneužíváno nebo nadužíváno. Ty pohledy jsou dramatinované. Dovede to mít velmi drsné dopady, které se potom dlouhá léta spravují.“ (Pan Zdeněk)

„Problém je zase jako vždycky v tom, že ono to nezná míru...“ (Paní Dana)

Pokud je na problém sexuálního souhlasu nahlíženo tímto způsobem, a to obzvlášť odborníky, kteří mají chránit oběti, je otázkou, zda jsou si plně vědomi závažnosti sexuálního napadení a jeho dopadu na oběti. Protože statistiky naznačují, že to nadužíváno není. Iniciativa Bez trestu uvádí, že je oznámeno pouze 5 % spáchaných znásilnění a dva z pěti dospělých byli obětí sexuálního obtěžování nebo násilí. (beztrestu.cz, 2023) Pokud je vysoká latence tohoto trestného činu, mělo by se předpokládat, že bude spíše žádoucí téma „zvedat do popředí“.

Ve veřejném prostoru (a nyní lze říci, že i mezi vybranými právníky) můžeme zpozorovat obavy, že některé problematiky včetně sexuálního souhlasu jsou nadužívány. A to často bývá vnímáno jako větší problém než ten problém samotný. Že už je toho moc. To může být způsobeno tím, že je ve společnosti nedostatek porozumění pro dopady sexuálního násilí.

To je zakořeněné ve společenských normách, genderových představách a kultuře, která normalizuje a omlouvá sexuální násilí. Pro jednotlivce může být složité rozpoznat vážnost problematiky sexuálního souhlasu a mohou mít tendence problém bagatelizovat.

Někteří respondenti také poukazují na to, že mnohdy může mít medializace a přílišné upozorňování na problematiku sexuálního souhlasu kontraproduktivní dopad a může to vyvolávat „protitlak“, uvádí paní Dana.

„Myslím si, že obránci té české povahy, v podstatě tam mnoho z tohoto tématu se stala nebo mohla stát kontraproduktivní. A já vlastně sama na sobě... a to si myslím, že jsem v určitém pohledu feministka... tak zase se vrátím ke kauze Feriho, tak jsem měla tendence se ho veřejně zastávat... nikoliv veřejně, ale před několika lety... protože ten trend, který je hodně teďka je v trestní advokacii se dost zvedá... je obhajoba práv poškozených žen. A mně prostě mnohdy to přijde kontraproduktivní.“

(Paní Alena)

Jak někteří advokáti mluví o medializaci a veřejné debatě může napovídat o jejich vnímání sexuálních vztahů mezi muži a ženami. Diskuze o sexuálním souhlasu zpochybňuje tradiční genderové role, a proto se někteří mohou bránit těmto diskuzím, protože to upozorňuje na genderové nerovnosti ve vztazích mezi muži a ženami. Trend obhajoby práv poškozených žen by přeci měl přinést do společnosti více rovnosti v genderových otázkách a vést k odpovědnosti ty, kteří tuto rovnost nezastávají.

Když právníci označují téma jako dramatizované a nadužívané, i přes to, že je statisticky známo, že oběti mají strach trestný čin nahlásit, může to mít negativní dopad jak na oběti, tak na vnímání společnosti, protože právníci jsou součástí veřejné debaty. Společnost jako celek má poté tendenci problém bagatelizovat. Právníci a jejich představy o sexuálním souhlasu mohou mít významný vliv na to, co se děje v soudním řízení, protože jejich argumenty ovlivňují, jaký bude výsledek.

4.3 Problematická pozice oběti a pachatele

Následující část diplomové práce se zaměřuje na problematiku pozici oběti a pachatele. Pro pochopení problematiky sexuálního souhlasu je důležité se zaměřit na to, jakým způsobem právníci definují, kdo je nebo není oběť, což může mít následky ve společenských představách o obětech.

Stát má systematický přístup k tomu, jak zacházet s tzv. zvláště zranitelnými oběťmi

závažných trestných činů, aby se předcházelo sekundární viktimizaci obětí. Pan Zdeněk popisuje, že stát má určité nástroje, aby oběti znovu nebyly nezatežovány nebo traumatizovány. Výsledky jsou prováděné za přítomnosti státního zástupce potažmo soudce, přičemž u výsledku je prováděn záznam, aby oběť nebyla opakovaně vyslýchána. V rámci další viktimizace existuje nástroj, aby se oběť s pachatelem nepotkala, tím že výsledky probíhají prostřednictvím elektronických výsledků (např. Skypu z vedlejší místnosti). Zákon tato opatření aplikuje a advokáti se v praxi snaží tyto nástroje silně propagovat, aby oběti bránili.

Všichni dotazovaní advokáti se snaží sekundární viktimizaci předcházet, chovají se k nim „měkčeji“ a je zde potřeba velká empatie vůči těmto obětem. Pan Václav uvedl, že tyto oběti se tolik „negrilují“. Pan Pavel uvedl, že ale v případě, kdy stojí v roli obhájce obviněného, tak ve vztahu k oběti žádné ohledy na oběť neberou. Což je celkem logické vzhledem k tomu, že zákon o advokacii říká, že musí bránit práva klienta. Nicméně přístup protistrany může vrhat špatné světlo na řešení těchto trestných činů a může to být důvodem, proč oběť trestný čin nenahlásí.

Pan Zdeněk uvádí, že zde jsou specificky školené senáty, speciálně školení komisaři, policie, protože to vyžaduje určitý specifický přístup. Paní Dana uvádí velký posun v této oblasti:

„No tak to určitě, a to jsem zažila v posledních letech, tam se to hodně posunulo na polici, tam ta práce specifická je, ale nemyslím si, že až tak... nebo takhle, z hlediska obhajoby a z hlediska advokáta je to specifické ve vztahu k těm poškozeným, tam máme teďka nové možnosti, toho, co nám ta legislativa dala, tam se hodně v posledních 10-15 letech posiluje postavení poškozených, to je celkem jako správným směrem. (...) Hrozný posun je vidět na té policii, tam ty speciální výslechové místnosti, to oddělení, myslím si, že i to školení, já, co jsem dělala ten nejhorší případ, tam přístup úplně super z učebnice.... Jak teda z té nové učebnice jakoby.“ (Paní Dana)

Postavení oběti a předcházení sekundární viktimizace je hodnoceno velice pozitivně. Nicméně je důležité se zaměřit také na to, jak dotazovaní právníci o samotných obětech uvažují a jaká slova jim naskakují, když o obětech mluví a co nám to říká o postavení žen ve společnosti. Identifikovala jsem několik citací, které by mohly být problematické:

„...tak když prostě nepravdivý nařčení chlapce, který byl na táboře, líbila se mu tam holka a něco se tam... nějaké děvče labilní, a vlastně ta první pusu skončila

nevhodným nařčením z nějakých jako nevhodných kontaktů, (...) ...té holce, která se chová rozumně, tak takhle, oni ty holky byly hrozně mladý, tak to je jako další věc, že prostě narazily na.... A kde je taky teda nějaká obezřetnost taky, a to vůbec nesnímá jeho vinu, pokud se to prokáže. (...) Nechodíme do postele s lidma, co je neznáme, a to platí i pro ty chlapi. (...) Co to je někde se poflakovat po barech a ožralá někde souložit s cizím chlapem? Jako k čemu tam je ten konsent, když to nás degraduje na něco, co většina bytostí jako netouží? “ (Paní Dana)

„...bud' ty lidi jsou pod vlivem alkoholu nebo jiných látek, tak potom si myslím, že je relativně jednoduchý vyjádřit nesouhlas... (...) Ale tam je to složitější, ale zase to vnímám jako hloupost té oběti, že natolik riskovala, že sedla do auta s někým cizím v této situaci. Ale obecně prostě není problém vyjádřit nesouhlas a ten druhý by to měl respektovat. “ (Pan Václav)

„Že je ten člověk opilý tak, aby prostě neřekl ani slovo. Pak se můžeme bavit o tom, že třeba nechtěl nebo neposkytnul ten souhlas kvalifikovaně. Ale celý ten systém prochází v zásadě relativně hladce. “ (Pan Zdeněk)

„Ale jak by měly oběti zabránit sekundární viktimizaci – nechovat se jako oběť. Když už jednou se dostaly jako oběť do té pozice, kdy na nich bylo vykonáno násilí a tou obětí jednou byly, (...). Oni na něj podali trestní oznámení a oni pochopitelně musí snést nějakou míru zájmu. Bohužel to není tak, že to nahlásíte a skryjete se. “ (Paní Alena)

To, jak právníci uvažují nad oběťmi a často je obviňují, že si za to můžou sami bohužel není ojedinělé. Vyplývá to i z provedené kvalitativní analýzy vybraných rozsudků v případech sexuálního násilí, která byla realizována pro organizaci proFem. V analyzovaných soudních rozsudcích byly zaznamenány značné rozdíly v hodnocení a interpretaci chování obětí a pachatelů. Bohužel se ukázalo, že v rozsudcích je negativně hodnoceno chování obětí a neobviněných. Oběti byly opakovaně posuzovány z hlediska toho, zda svým chováním nezpůsobily nebo nepřispěly ke spáchání trestného činu, například tím, že přespávaly u pachatele, jely s ním v autě, požily alkohol nebo měly více sexuálních partnerů. Ženy, které se k pachatelům chovaly vstřícně, byly nejvíce obviňovány. V rozsudcích je často zpochybňován morální kredit oběti a jsou zkoumány její sexuální zkušenosti a vztahy, včetně počtu sexuálních partnerů. (proFem, 2023)

Co je potřeba zdůraznit a co by více mělo rezonovat ve společnosti je skutečnost, že

znásilnění není nikdy vinou oběti a bez ohledu na to, zda byla pod vlivem alkoholu, nasedla k někomu do auta nebo jak se obléká. Nic z uvedeného nedává nikomu jinému právo na to někoho sexuálně obtěžovat. Obviňování obětí posiluje společenskou představu, že určité chování oběti opravňuje pachatele k tomu, aby mohl narušovat autonomii jiného člověka. Je důležité pochopit, že jedinou osobou odpovědnou za znásilnění je vždy pachatel. Obviňování obětí poškozují oběti a má negativní dopad na důležitost poskytování sexuálního souhlasu.

Když tyto názory rezonují mezi odborníky, kteří mají oběti chránit, je to poměrně znepokojivé. Jelikož tito odborníci mají obrovský vliv na formování názorů společnosti, není se čemu divit, že ve společnosti stále tyto představy panují. Tyto představy jsou škodlivé a udržují kulturu znásilnění.

Zároveň bylo poukazováno na problém tzv. falešných obvinění, které vrhají špatné světlo na ty pravé oběti znásilnění. Paní Alena uvádí, že z pozice asistentky soudce zažila vysoké procento falešných, vykonstruovaných obvinění, „...*třeba 50:50 těch případů. Z pěti bylo dvě nebo tři nakonec zproštěny obžaloby...*“ (Paní Alena) Paní Alena také zdůrazňuje, že je to určitý fenomén, kdy se ženy mstí muži. Například když muž si najde jinou partnerku, založí s ní rodinu a původní partnerka najednou začne říkat, že jí znásilňoval.

Pan Václav vzpomínal na případ, kdy byl muž v manželství agresivnější, vynucoval si, co chtěl a žena se mu raději vždy podvolila, aby neměla problémy. Muž byl odsouzený za znásilnění. Po roce ho šla žena navštívit do věznice a tam se usmířili a dali se zpátky dohromady. To bohužel vrhá špatné světlo na oběti, které jsou skutečnými oběťmi. Na problém křivých obvinění poukazovali všichni respondenti.

Tato falešná obvinění nicméně mají velký dopad na smýšlení jak odborníků, tak laické veřejnosti. Dopady popsal pan Zdeněk:

„...nejsem schopný říct jak moc, ale dělají ty lidi takové skeptiky z těch účastníků. Prostě když za Vámi přijde první žena a řekne, bude Vám tam brečet o tom, jak byla znásilněna, tak budete mít automaticky tendenci s ní soucítit víc než s nějakým pachatelem. Je otázka té profesionality, jak ten soud je schopný se ovládnout a tohle nedělat. Ale budete mít to soucítění. A když Vám přijde už jako třetí člověk, u koho se ukáže, že ten dotyčný pachatel byl ještě celou dobu 200 km daleko, tak u toho čtvrtého už budete jako lehce s přivřenýma očima. Určitě, ale bohužel tohle se děje a tohle se přesně děje i v těch opatrovnických řízení víc a víc, kdy ty matky, typicky, toho zneužívají. Proto Vy pořád musíte jako advokát jako právník pracovat s tím, co

je prokázané, ne s tím, co je tvrzené, ale prokázané.“ (Pan Zdeněk)

Postavení oběti se jeví v rovině sexuálního souhlasu jako opravdu problematická věc. Nejen, že ve společnosti panuje tendence oběti obviňovat, ale také falešná obvinění přispívají k tomu, že skutečné oběti často nejsou brány vážně. Tyto postoje přesouvají pozornost od pachatele k oběti a podporuje to kulturu, která problém bagatelizuje a toleruje sexuální násilí.

To nás přivádí k roli pachatele. Jak bylo uvedeno výše, jedinou osobou, která je odpovědná za znásilnění, je vždy pachatel, nikoliv oběť, nehledě na to, jak se chovala. Bohužel rozhovory s odborníky ukázaly, že nejen že někteří právníci mají tendenci připisovat určitou vinu oběti, ale ukazuje se, že občas za oběť považují právě pachatele. Což je velice překvapivá rovina výzkumu této diplomové práce.

Jak se totiž ukázalo, zlomek dotazovaných právníků má tendenci považovat některé obviněné za oběti, kterým ty pravé oběti likvidují životy. Pachatelé bývají označováni za „chudáky“, kterým se pravé oběti mstí. Považuji za důležité uvést několik citací, které tuto diskuzi rámuji:

„Vzijme se taky na chvíli do toho pachatele a nepředstavujme si ho jako nějakého ošklivého chlapa, který někoho vtáhne do křoví. Ale to bude typicky, že na nějakém mejdanu po dvou skleničkách vína k něčemu dojde a bavme se o tom, jestli on mohl vědět, že ona nechce (...) a šikanovat ho za to, že není schopný a citlivý natolik, aby rozeznal, že to není úplně přesně to pravé ořechové je někdy naprosto nepřiměřeně trestné. (...) Já jsem celkem zásadně proti, protože tam si málo kdo uvědomuje, jaký dopad tyhle věci mají na ty domnělé pachatele. Představím si, že často právě spojené v Americe s tím MeToo s tou Cancel Culture, kdy ty dotyčné naprosto ostrakizují, udělají z nich predátory, likvidují jim život, aby potom u soudu prokazovali, že se vlastně nic nestalo. (...) On (Dominik Feri) kvůli těm obviněním skončil veškerou svou politickou kariéru. (...) A můžeme říct, že to bylo dobře, aby se to medializovalo? V tu chvíli pomohlo to někomu z těch obětí?“ (Pan Zdeněk)

„...to zas vede k tomu, že ty muži jsou zase až moc obezřetní, že už nejde jít s ženou na pracovní oběd nebo je to problém, že už ve výtahu... nebo tady se to třeba projevuje, že ve školách otevřené dveře a podobně... prostě už se to zasívá takovou jako každý může každého z čehokoliv nařknout. (...) Je dobře, že se o tom mluví a že se to z toho eliminuje, ale zas musíme k tomu přistupovat rozumně. (...) Když se podíváte na jiný mediální případ, toho Dominika Feriho, tak co on řekne? Já jsem

se na Tinderu, který slouží k rychlému seznámí pro, v podstatě jako večerní sexuální zábavu, seznámil s holkou, šel jsem s ní, ona šla se mnou do bytu, pak se šla vysprchovat, pak si lehla do postele, tak co já jsem z toho měl dovozovat? (...) Tak já se seznámím, pařila jsem v baru, šla jsem s ním do bytu... Nesnímá to z něj jako tu vinu, ale jestli rozumíte, co chci říct, ale prostě v podstatě zase by se mělo posilovat v podstatě v populaci i to, že je potřeba chovat se preventivně. (...) a máme prostě nějaký obvyklý chování, a pokud dotyčný holt je bohužel zvyklý, že k večeru s ním slečna jde a žádný problém není, tak ten problém nečeká ani ten desátý večer. Což je zase trochu nám dává širší otázku té kultury chování mezi mužem a ženou a podobně.“ (Paní Dana)

Tato tvrzení opravdu převrací logiku typu oběti. Zvláště v diskuzi, kde je právníky zdůrazňována důležitost pomáhat obětem, tak při uvažování nad tím, že pachatel se možná dopustil nějakého trestného činu, i přes to, že ještě nebyl obviněn, tak lze usuzovat, že tam byl nějaký typ nevhodného kontaktu, i když se to třeba právně neklasifikovalo jako znásilnění. Tak v té samé diskuzi je to přerámováno na jiný typ oběti, a to oběti pachatele. U pachatelů lze pozorovat dvě roviny typu oběti. Jednou z nich je diskurz, kde někteří obvinění jsou označovány za oběti ve smyslu cíleného útoku žen ve snaze muže zdiskreditovat formou falešných obvinění a druhou z nich jsou pachatelé jako oběti ve smyslu toho, že muži špatně posoudili situaci, protože jim žena „dávala smíšené signály“ (například nasedla k němu do auta). Toto neexistuje v žádném jiném trestním diskurzu. Když se třeba podíváme na krádež, tak nikde nenajdeme náznaky toho, že zloděj by měl být obětí. Ale v případech znásilnění se tyto diskurzy nadměrně užívají, což ukazuje i již zmíněná kvalitativní analýza vybraných rozsudků realizována pro proFem, kde jsou v odsuzujících rozsudcích pachatelé za své činy omlouváni.

Chování pachatele je často popisováno jako pouhý "exces z řádného života" a pachatel je vykreslován jako "takový normální chlápek, kterému to jen trochu ujelo“. To může vést k ospravedlňování násilí a snižování vážnosti trestných činů. V rozsudcích se vyskytuje rámování mužské sexuality jako něčeho, co musí být naplněno, a že za to mohou přirozené sexuální pudy. To může přispět k normalizaci sexuálního násilí. Často se sexuální násilí prezentuje jako neobratnost nebo sociální nezkušenost pachatele, který nevěděl, že se jeho jednání nelíbí oběti. To ale neospravedlňuje násilí a oběti mohou trpět závažnými psychickými následky. Obžalovaní také často legitimizují své jednání obhajobou, která

zahrnuje nárok na násilí. (proFem, 2023)

Jakmile existuje tato ambivalentní dynamika, kde se rozmazává jasná hranice mezi obětí a pachatelem, tak to má dopady na to, jak je právo aplikováno. Způsob, jakým se přemýšlí a nakládá s oběťmi vysvětluje řadu věcí, které nakonec můžeme vidět v samotných rozsudcích, kde je opravdu často oběť obviňována a pachatel omlouván. Tyto představy mohou podkopat soudní systém, protože je obtížnější dohnat pachatele k odpovědnosti za jejich činy a může to mít za následek nespravedlivé výsledky. To vysílá jasné signály do společnosti a udržuje to škodlivé stereotypy. Obviňování obětí a omlouvání pachatelů vede k nedostatku empatie a porozumění pro oběti. Pro ty pravé oběti poté může být obtížné o problému mluvit.

Je důležité, aby jak právníci, tak společnost uznávali vážnost a následky sexuálního násilí. Pokud existuje takové smýšlení, sexuální násilí je zlehčováno a ospravedlňováno společenskými stereotypy a normami.

4.4 Vnímání míry sankcí a účinnosti vynucování práva

Když se podíváme na nastavenou výši trestů pro trestný čin znásilnění a jak advokáti vnímají míru sankcí, která je s tímto trestným činem spojená, panují zde velmi odlišné názory. Paní Alena považuje trestní sazbu tohoto činu za absurdní a velmi nízkou. K tomu se přiklání i pan Václav, když upozorňuje na případ, kdy mladík dostal podmínku za pět trestných činů vůči pěti dívkám ve věku 14-18 let. Nicméně zdůrazňuje, že věří trestnímu zákoníku jako celku a trestání vychází ze statistik, zda trestní sazba lidi odrazuje od trestného činu nebo ne. Na základě toho se trestní sazba zvyšuje či snižuje.

Míra trestních sazeb za znásilnění odráží závažnost trestného činu. Rozsah trestů za znásilnění může společnosti vyslat silný signál o tom, jak vážně je zločin brán a jak moc je společensky škodlivý. Může také sloužit jako odstrašující prostředek pro potenciální pachatele, kteří mohou uvažovat o spáchání tohoto trestného činu. Pokud jsou nastavené nízké tresty za trestný čin znásilnění, kdy většina pachatelů odejdou od soudu s podmínkou, pachatelé mohou mít pocit, že mohou narušovat tělesnou autonomii druhých bez toho, aniž by čelili vážným následkům. Vytváří to nedůvěru v soudní systém a může to odrazovat oběti od toho, aby vyhledaly pomoc.

Pan Zdeněk a paní Dana upozorňují spíše na to, že to rozpětí trestů je velmi široké, neboť to jednání, kterého se může pachatel dopustit, je také velmi široké. To vše poskytuje soudům možnost sáhnout na spodní nebo vrchní hranici trestu. Pan Zdeněk popisuje ze své praxe

znalecké zkoumání, kdy je kladen důraz na to, jestli pachatel chápe, co udělal, jestli chápe trestní stíhání, a zároveň se zkoumá míra společenské nebezpečnosti, která ovlivňuje trest. Existují také tzv. polehčující okolnosti:

„Budou případy, kdy dojde k nějakému, a nechci to vztahovat zrovna k tomu znásilnění, ale omluvitelnému důvodu, nějakému logickému pochybení a samozřejmě můžeme říct, že tam třeba k ničemu nedošlo a tam přihlédneme k tomu, jak to proběhlo. Můžeme říct, že třeba to bude na těch hranicích 6 měsíců nebo naopak to bude nějakým způsobem uděláno tak, že to bude třeba drsné, a proto ten soudce uvalí vyšší sazbu.“ (Pan Zdeněk)

Kromě polehčujících okolností, na základě kterých většinou bývá udělena nižší sazba, však paní Dana ještě uvádí případ, kdy jsou trestní sazby podle ní ukládané vyšší než by měly:

„Což se mimochodem špatně projevuje u těch mladistvých, kde máte kluka, který... normálně konsenzuálně jo, všichni to věděli... nebo oba dva to věděli... a teďka on v podstatě bezúhonej kluk z úplně normální rodiny, no tak holt bylo léto, prázdniny, někde jako u rybníka, neříkám, že je to dobře, ale prostě teď se to řeší s ročním odstupem nebo dvou, už to nikoho ne to... všichni už jsou někde dál... a teďko najednou tam ten kluk řeší, jako že spáchal zločin a ne přečin... takže já jsem fakt takový případ měla a i když tam vůbec nebylo nic, co by se mělo přísně trestat.“ (Paní Dana)

Polehčující okolnosti mohou být použity k vysvětlení kontextu trestného činu nebo chování obviněného. Nicméně opět je potřeba zdůraznit, že neospravedlňují trestný čin znásilnění. Polehčující okolnosti mohou odvádět pozornost od otázky sexuálního souhlasu, který je zásadním faktorem při určení, zda byl sexuální akt konsenzuální. Důraz by měl být kladen na poskytnutí souhlasu, bez ohledu na ostatní „polehčující“ faktory. Zaměřením se na polehčující okolnosti vytváří dojem, že pachatel je za své jednání méně zodpovědný. Z analýzy proFem vyplývá, že v rozsudcích polehčující okolnosti razantně ovlivňují výsledky soudních řízení a vedou k uložení výrazně nižších trestů. Nejčastěji se v těchto okolnostech upozorňuje na „řádny způsob života“ pachatele, nicméně tato polehčující okolnost se objevovala i v případech, kdy se jednalo o opakované jednání či dokonce dlouhodobé sexuální násilí. Je otázkou, zda je možné „vést řádný život“ a zároveň se dopouštět opakovaně trestného činu sexuálního nebo domácího násilí. (proFem, 2023) Je důležité si uvědomit, že polehčující okolnosti mohou být v určitých případech relevantní,

nicméně neměly by být používány k omluvě nebo bagatelizaci trestného činu.

Důležitou otázkou je, jak advokáti hodnotí účinnost vynucování práva v České republice a jestli je právo funkční. Správné právní nastavení by mělo svou výší trestů a způsobu reintegrace pachatele do společnosti přispět k snížení výskytu trestní činnosti. Systematický přístup k reintegraci pachatele do společnosti by mohl mít vliv na to, zda se pachatelovo jednání bude opakovat. Jak tato reintegrace pachatele do společnosti probíhá popsala paní Alena:

„Nijak (neprobíhá reintegrace). Zvlášť když jsou uloženy podmíněné tresty s odkladem jejich výkonu, tak tam v podstatě žádná reintegrace neprobíhá, když člověk od soudu lidově řečeno vyleze s podmínkou, tak soud z úřední povinnosti v podstatě každý čtvrt rok zkoumá, jestli ten dotyčný vede řádný život, což se činí jako úplně mechanicky dotazem na úřad v místě bydliště na rejstřík trestů, obecní úřad je doptáván třeba na přestupkovou historii toho dotyčného. A tam se jenom mechanicky zkoumá, jestli ta odsouzená osoba... jestli vede řádný život, a jestli nezavdává příčinu pro nařízení toho trestu, který mu byl podmíněně odložen.“ (Paní Alena)

Paní Dana se zase zamýšlela nad funkčností práva a tím, že občas „zavřít pachatele do basy“ nepomůže:

„A teďka z toho nevíte, že ten člověk (pachatel) byl na hranici mentální retardace, on měl IQ celoživotně dost nízký... Už to bylo tak na hranici náhledu toho, co on byl schopný... jako chápal význam trestního řízení, ale už tak jako, do nějakých nuancí už to jako nešlo a v podstatě bylo evidentní, že pokud se zavře do basy, tak je to úplně k ničemu. (...) Tady bude potřeba, aby ten člověk seděl doma, napsat tady, přibít na obecní vyhlášku nepřipouštějte k tomu chlapovi děti a on ve svém věku nikde nechodí, on prostě se prostě došourá někam pro mlíko do obchodu, ale to nemá vůbec význam, dávat toho člověka do basy. (...) A kupodivu, soudil to kraj v prvním stupni a kupodivu i státní zástupkyně, žena tam byla, tak si na to udělala obdobný názor a skončilo to takhle, s tím že dostal podmínku, nějaký dohled a v podstatě se řeklo, že nesmí k dětem. Což na tý vesnici asi ani nehrozilo po tomhleto. Ještě to doplním, v těch analýzách to dopadne tak, že znásilnění nezletilých skončilo podmínkou a co si to kdo dovolil. Ačkoliv všichni, kdo tam seděli, od soudu, přes... že jo tři soudci... jako obhajoba neříkám... třeba státní zástupce, všichni se shodli na tom, že je to adekvátní řešení té věci. Kdo Vám to jako řekne v těchto zjednodušených mediálních

výkřicích?“(Paní Dana)

Což je poměrně zajímavé řešení, a je k zamyšlení, zda je takové nastavení práva skutečně funkční. Na základě tohoto řešení musí rodiče dávat pozor na své děti, aby si nehráli poblíže člověka, co se dopustil několika násilných trestních činů. A pachatel je dále na svobodě a nijak se v podstatě omezovat nemusí a je otázkou, kdo nad ním bude mít dohled, aby se nepřibližoval k dětem. Tím se zodpovědnost přenáší na okolí a může to vést k sekundární viktimizaci rodičů, kteří dostatečně nehlídají své děti. Je poměrně znepokojivé, že paní Dana popisuje, že skoro všichni v soudní síni se shodli na tom, že je toto je nejlepší řešení. To může naznačovat, že soudní systém nebral sexuální útoky dost vážně a neposkytl obětem adekvátní podporu, vzhledem k tomu, že oběť se stále může s pachatelem na vesnici potkávat. Je důležité, aby soudy zaujaly důrazný postoj a pachatelé byli za své činy zodpovědní. Na tento problém upozorňuje i pan Pavel, který říká, že praxe soudců je velmi problematická a že jsou to právě oni, kdo ukládají velice nízké tresty a problém bagatelizují:

„Proti nim se těžko brojí. My můžeme jenom nějakým opravným prostředkem, ale to jejich chování je kolikrát neakceptovatelné. (...) Byl jsem hodně zděšený, že se něco takového může stát. Ten přístup je takový, že většinou si soudci na to udělají nějaký obrázek už dopředu a myslím si, že u toho hlavního líčení je těžké jim ten názor nějakým způsobem změnit. Že už prostě tam člověk do té jednací síně jde s tím, že soudce už má rozhodnuto.“ (Pan Pavel)

Vzhledem k tomu, že mezi dotazovanými právníky docházelo k upozorňování na nadměrné trestání pachatelů, omlouvání jejich chování či diskreditování obětí, nelze říci, že by systém byl funkční a docházelo by ke generální prevence trestání. Hlavní funkcí trestání je ochrana společnosti a prevence proti opakování zločinů a je důležité chránit oběti. Jak upozornila paní Alena, z hlediska veřejného zájmu je důležité, aby stát a soudy chránili oběti, ty pravé oběti násilných trestných činů než nějakou abstraktní oběť, jako například v případě poškození finančních zájmů. A pokud srovnáme trestní sazby za znásilnění s jinými trestnými činy, je tato sazba nízká. To naznačuje, jakou míru nebezpečnosti soudy a společnost tomuto činu připisují.

4.5 Jak advokáti přemýšlí o sexuálním souhlasu a genderových vztazích

V poslední kapitole analýzy bych se ráda věnovala tomu, jak právníci přemýšlí o tom, co je to sexuální souhlas a jak přemýšlí o vztazích mezi muži a ženami. Je potřeba říci, že to jsou právě advokáti, kteří argumentují pro různé výklady zákona a předkládají důkazy a svědectví na podporu svých argumentů. Jejich argumenty a strategie mají významný vliv na to, jak případ vnímá soud. Proto by jejich smýšlení o problematice sexuálního souhlasu a jeho získání nemělo být bráno na lehkou váhu. O tom, jak advokáti smýšlejí o vztazích se budu více věnovat později, ale než se k tomu přesuneme, tak mě zajímalo, jak samotní advokáti definují, co je pro ně sexuální souhlas:

„Můj pohled, málokdy dojde k nějakému výslovnému verbálnímu souhlasu. To bude vždycky jakýsi krok toho druhého, že s tímto souhlasí, začne sám aktivně nebo alespoň z mého pohledu do jisté míry pasivně, dovedu si představit takovou situaci neklást odpor. A tím nemyslím ve zlém násilném slova smyslu, ale prostě dovedu si představit, že unavená partnerka po celodenní práci asi taky nebude mít na nějakou romantiku chuť, a přes to z lásky k tomu druhému se k nějaké aktivitě podvolí. A nebude to výslovně, ano ted' chci, pojd'.“ (Pan Zdeněk)

Pan Václav mluví o tom, že klíčové znaky nesouhlasu je potřeba vyjádřit a musí se jednat o slovně vyjádřený nesouhlas, ne že oběť mlčí. Zdůrazňoval, že i v případě vlivu alkoholu nebo jiných látek je relativně jednoduché vyjádřit nesouhlas, ať už slovně nebo odstrkáním. Zároveň ale říká, že pokud je člověk opilý ještě mladý, tak je pro něj složitější, jak to vnímá a více podléhá pocitu emocí. V těchto situacích může být složitější pro jednu i druhou stranu pochopit, že je vyjádřen nesouhlas, který nemusí být vyjádřen dostatečně jasně.

„Hm, jak bych to popsal... Já si myslím, že se.... Já bych to popsal asi jako nějakou negativní definicí. Když ta daná osoba nějakým způsobem neprojevuje nějaký vážně míněný odpor.“ (Pan Pavel)

Někteří z respondentů upozorňují na nutnost získání nesouhlasu, který je potřeba jasně vyjádřit. Nicméně každý jedinec může mít různé reakce na sexuální zkušenosti. Tyto reakce mohou zahrnovat i „zmrazení“ či „disociaci“. Ke zmrazení dochází, když se jedinec cítí ohrožen, či ohromen situací. Při disociaci se jedinci „odpojí“ od svého těla a nejsou schopni si uvědomit, co se vy skutečnosti děje. V těchto situacích je pro jedince velice obtížné vyjádřit odpor či projevit nesouhlas. Někteří se také mohou cítit zastrášováni nebo mohou

mít pocit, že je po nich sexuální aktivita společensky očekávána. Kvůli nedostatku znalostí v otázkách sexuálního souhlasu tak nakonec nemusí nebo nejsou schopni vzdorovat.

Pokud určití právníci věří, že vyjádření nesouhlasu je nezbytné pro sexuální souhlas, vypovídá to o nedostatku jejich povědomí o složitosti sexuálních interakcí. Přitom problém „zamrznutí“ oběti je poměrně známý trend a pokud se právníci věnují obhajobě obětí v těchto trestných činech, mělo by se předpokládat, že jsou si tohoto problému plně vědomi. Pokud věří, že vyjádřený nesouhlas je nutnou podmínkou pro sexuální souhlas, může to odrážet víru v tradiční genderové role, kdy jsou muži považováni za iniciátory sexuální aktivity a od žen se očekává, že budou vzdorovat nebo se podvolovat sexuálním aktivitám. Tento postoj však nezohledňuje širokou škálu lidských zkušeností a hranic a je důležité pracovat na vytvoření kultury, která si zakládá na komunikaci a autonomii v sexuálních interakcích.

Je také důležité se zaměřit na to, jak právníci, se kterými jsem hovořila, smýšlejí o genderových vztazích a jak nahlíží všeobecně na muže a ženy. Vzhledem k tomu, že právníci mají vliv na formování pravidel sexuálního souhlasu ve společnosti, je důležité, aby jejich představy o dynamice mezi muži a ženami nebyly předsudečné. Například paní Dana mluví o nevhodných poznámkách svého kolegy následovně:

„99 % lidí se chová zdvořile a nemám problém s nějakým nevhodným mužským chováním, poznámka, jako vůbec, a to jsme tady měli kolegu, který tím byl proslulý, ale to jsme všichni brali nějak, že to tak je, to byl vynikající právník, ale já se s tím v podstatě vůbec nepotkávám a já si myslím, že to je zase takový... oni ty chlapy poznají, co si můžou ke komu dovolit, oni to prostě poznají, oni mají nějaký tykadla, a to se zase prostě ten problém, aby se nevytvářel víc než je.“ (Paní Dana)

Stejně jako paní Dana, i společnost často omlouvá muže za nevhodné poznámky vůči ženám a „berou to tak, že to tak je“. Lze z toho cítit i to, že mu to lze odpustit, protože je to „vynikající právník“. Což je ještě horší, protože právě právníci (a natož vynikající) by měli dodržovat etické standarty a vyvarovat se těmto poznámkám, protože jsou to právě oni, kdo by měli předcházet genderové diskriminaci u soudních řízení. Tolerování nevhodných poznámek o ženách může podpořit kulturu, která normalizuje sexismus, což vede k podkopávání práv žen a utváří to pro ně prostředí, kde se musí neustále obhajovat. Muži by se neměli vyzdvihovat za to, že poznají, co si ke komu mohou dovolit, protože nevhodné chování vůči jakékoliv osobě není přijatelné.

Pan Václav pojednává o rozdílnosti vnímání sexuálního souhlasu a ženách, kterým do toho „vstupují emoce“:

„...že on se na ní vykašlal a najednou si uvědomila, že jí znásilnil... a možná ji znásilnil, ale kdyby spolu byli ještě čtvrt roku, tak by to tak nemusela vnímat, a že to tam bylo jako, že jí přidržel, že to bylo hraniční...“ (Pan Václav)

Toto tvrzení odráží problematické a potenciálně škodlivé chápání genderových rolí a dynamiky moci ve vztazích. Posiluje to představu, že je přijatelné, aby muži uplatňovali kontrolu a moc nad svými partnerkami, a že ženy by se měly podříditi přáním svého partnera bez ohledu na své vlastní hranice a souhlas. Za tvrzením „možná ji znásilnil“ by nikdy nemělo následovat slovo „ale“, protože nic tento čin neomlouvá. Ženy jsou často vyobrazovány jako osoby, co se mstí mužům a opět to přesouvá vinu na ženy, namísto mužů, což normalizuje ve společnosti páchané sexuální násilí na ženách.

Na závěr je potřeba zmínit ještě poslední citaci, a to od paní Aleny, která popisuje případ, co aktuálně řeší v advokátní kanceláři:

„...velice zajímavé je vidět matku té poškozené, která se hrozně zasazuje o to, aby on byl odsouzen a potrestán, respektive odsouzen na vinu a potrestán... a přitom si myslím, že ten zásadní problém, to, jestli se ta obvinění podaří prokázat, to se teprve ukáže, ale ten zásadní problém je v tom, co ona té dceři do toho života předala. Podle mého názoru je zodpovědností každé matky té dceři dát do života balíček toho, co je norma a co není norma.“ (paní Alena)

Tady se ukazuje, že viníkem vlastně nejsou ani pachatelé, ani oběti, ale dokonce matky obětí. Za prvé se klade důraz pouze na matky, což posiluje genderový stereotyp o rolích pohlaví, že za výchovu dcer jsou výhradně zodpovědné matky, a otcové nehrají roli ve vzdělávání dětí ohledně sexuálních interakcí. Za druhé, opět to odvádí pozornost od pachatelů. Když někdo tvrdí, že o sexuálním souhlasu a normách je důležité vzdělávat dívky, posiluje to postoje, že ženy jsou zodpovědné za to, aby předcházely sexuálnímu napadením. Nicméně jsou to právě chlapi, kteří by hlavně měli být vzděláváni v otázkách sexuálního souhlasu, které je potřeba naučit to, že jsou odpovědní za to, aby zajistili, že dívka se sexuální interakcí souhlasí a aktivita byla konsensuální.

Tyto postoje některých právníků vysílají signály o tom, jaké jsou jejich představy v genderových otázkách a dynamice mezi muži a ženami. Je pro nás důležité pochopit, jak právníci tyto vztahy vnímají, protože hrají klíčovou roli při utváření výkladu práva a také hrají roli při utváření veřejného diskurzu a postojů společnosti ohledně sexuálního souhlasu.

Diskuze a závěr

V závěru této diplomové práce je potřeba říci, že analytická část dobře zarámovala část teoretickou a upozornila na to, že to, co říkají teoretici, je v praxi pravdou. V teorii bylo poukazováno na problematickou definici souhlasu, kdy neexistuje jasně daná definice toho, co se to sexuální souhlas a pro společnost tak může být problematické porozumění, co sexuální souhlas představuje. Ukázalo se, že někteří z dotazovaných advokátů špatně definují, co sexuální souhlas je. Také se potvrdilo, že vyjednávání sexuálního souhlasu je zakořeněné v kulturních postojích a metaforách, společenských mýtech a sexuálních scénářích.

Analytická část rámuje to, proč v rozsudcích o znásilnění můžeme vidět genderové stereotypy, obviňování oběti, zlehčování a normalizaci násilí. Tím se ukazuje jasná sociologická dimenze problematiky sexuálního souhlasu, protože trestní právo není pouze o paragrafech a zákonech o znásilnění, ale odborníci, co se sexuálním souhlasem a jeho překládání do praxe pracují, mají určité své definice a genderové představy, které překládají do toho, jak s oběťmi a pachateli při své práci zachází.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak odborníci na problematiku trestního práva, konkrétně advokáti, kteří se zaměřují na trestní právo, vnímají hranice konsenzuálního chování v České republice. V rámci praktické části bylo zkoumáno, jak advokáti, kteří se v právním systému pohybují, definují souhlas a jeho překročení, jak rámuje společenskou diskuzi a jak se v rámci diskuze projevují jejich genderové představy. Zaměřila jsem se na „slabá místa“ současného právního systému a analytická část poukázala na zajímavé závěry:

Zaprvé, většina dotazovaných advokátů vnímá právo jako instituci, která by se neměla zpochybňovat a která by měla být oddělena od veřejné diskuze. Pokud je však na právo nahlíženo jako na nezpochybnitelná pravidla bez širšího společenského kontextu, kde dochází k postupně měnícím se společenským normám, dochází k rozporu mezi právním rámcem a očekáváním veřejnosti. Toto nastavení vyvolává nedůvěru společnosti v právní systém a způsobuje nejasnosti ve společenských otázkách ve vnímání sexuálního souhlasu.

Za druhé, někteří respondenti upozorňovali na „nadužívání a dramatinování“ problematiky sexuálního souhlasu ve veřejné diskuzi a médiích, nicméně statistiky o vysoké latenci tohoto trestného činu naopak naznačují, že to nadužíváno není, a že by téma mělo být více zvedáno

do popředí. To naznačuje, že mezi určitými advokáty se vyskytuje nedostatečné porozumění sexuálnímu násilí a vykazuje to obhajobu tradičních sexuálních rolí. To způsobuje to, že odborníci i část společnosti téma sexuálního souhlasu a násilí bagatelizují.

Za třetí, všichni advokáti, se kterými jsem hovořila, vyzdvihují velice pozitivní přístup k obětem, ale někteří mají tendence oběti obviňovat. Obvinování obětí a problematika falešných obvinění přispívají k tomu, že skutečné oběti často nejsou brány vážně. Existuje také ambivalentní dynamika, kde se rozmazává jasná hranice mezi obětí a pachatelem, kdy jsou pachatelé označováni za oběti a jejich jednání je částečně omlouváno. To podporuje kulturu, která problém bagatelizuje, toleruje sexuální násilí a udržuje škodlivé stereotypy.

Za čtvrté, část advokátů upozorňuje na nadměrné trestání pachatelů a vyzdvihují polehčující okolnosti jednání pachatelů. To dává pachatelům pocit, že mohou narušovat autonomii jiných osob a jsou za své jednání méně zodpovědní, což normalizuje sexuální násilí ve společnosti. Současná praxe také naznačuje, že systém není funkční a nedochází ke generální prevenci trestání. Celkově to ukazuje, jak nízkou míru nebezpečnosti soudy a společnost tomuto činu připisují.

A za páté, část dotazovaných advokátů věří, že jasné vyjádření nesouhlasu je nutnou podmínkou pro neudělení sexuálního souhlasu. To odráží víru v tradiční genderové role, kdy jsou muži považováni za iniciátory sexuální aktivity a od žen se očekává, že budou vzdorovat nebo se podvolovat sexuální aktivitám. Jiné genderové představy některých právníků jako omlouvání nevhodných poznámek mužů, uplatňování mužské moci nad partnerkami či upozorňování na potřebu vzdělávat dívky o problematice sexuálního souhlasu namísto mužů normalizuje sexismus, podporuje problematické chápání genderových rolí a posiluje postoje, že ženy jsou zodpovědné za to, aby předcházely sexuálnímu napadením.

Všechny uvedené závěry přináší dílčí porozumění kontroverzím, které se v souvislosti s otázkami týkajícími se sexuálního souhlasu objevují. Tyto závěry poukazují pouze na malou část toho, proč je problematika sexuálního souhlasu ve společnosti vnímána poměrně kontroverzně a proč je jednoduché vnímání sexuálního souhlasu problematizováno. Částečně to osvětluje důvody, proč je problém v naší společnosti bagatelizován a proč se v rozsudcích o znásilnění stále objevují předsudky vůči obětem a objevují se v nich genderové nerovnosti, jak ukázala již zmíněná studie z roku 2023 realizovaná pro organizaci proFem.

Jak bylo poukázáno v teoretické části práce a jak bylo rovněž ukázáno v praktické části, i přes to, že část české společnosti postupně začíná problematiku sexuálního souhlasu

považovat za důležitou, naráží na selhání těchto reforem v kontextu kulturních předsudků. Ukazuje se, že nejenom společnost, ale i odborníci podléhají klasickým sexuálními stereotypům.

Na základě této diplomové práce za hlavní problémy v současné české společnosti považují následující limity:

- Stále existující patriarchální normy, kde muži jsou považováni za iniciátory a od žen se očekává, že budou pasivní.
- Normalizace a bagatelizace sexuálního násilí, které zahrnuje mimo jiné obviňování obětí a omlouvání pachatelů.
- Nedostatek sexuální výchovy v otázce sexuálního souhlasu se zaměřením na chlapce.
- Posilování genderových stereotypů odborníky, ve veřejné diskuzi a v médiích.

To vysvětluje, proč jako společnost máme stále tak daleko ke „kultuře souhlasu“ a proč je důležité o tématu diskutovat a mluvit o něm otevřeně, tak jak to dělají organizace, které se problematikou sexuálního souhlasu zabývají.

Závěrem lze říci, že v české společnosti je stále úzké propojení mezi zákonem a patriarchální kulturou, které způsobuje legitimizaci sexuálního násilí tím, že nejsou stanovené jasné hranice sexuálního souhlasu. Patriarchální kultura ovlivňuje právní systém, který je historicky „stavěn pro muže“ a udržuje genderově podmíněné násilí a diskriminaci žen. I přes to, že část společnosti začíná otázku sexuálního souhlasu považovat za důležitou, není tomu právní rámec moc přizpůsoben. Postoje společnosti k ženám a předsudky vůči nim způsobují, že sexuální násilí není v českém právním systému adekvátně řešeno. Absence jasné definice sexuálního souhlasu v právním systému vede k problematickému chápání jasně nastavených hranic ve společnosti a může to přispět k legitimizaci sexuálního násilí pro část společnosti, která nemá povědomí o tom, jaké je správné pojetí sexuálního souhlasu anebo dokonce neví, co to sexuální souhlas znamená a jak ho správně definovat. Proto je důležité nadále o sexuálním souhlasu veřejně mluvit a stále otevírat společenskou diskuzi ohledně sexuálního souhlasu, aby celá společnost měla blíže ke kultuře, která je založená na genderové rovnosti a předcházela páchanému násilí na ženách.

V rámci diskuze je potřeba upozornit na dvě věci. Za prvé, je potřeba zmínit to, že bylo náhodně vybráno pět respondentů, tedy advokátů, kteří se zaměřují na trestní právo. Na stránkách České advokátní komory je evidováno přibližně 4 000 advokátů se zaměřením na trestní právo, a z toho důvodu určitě nelze tento výzkum aplikovat na všechny advokáty. Lze

s jistotou říci, že různí advokáti mohou mít na sexuální souhlas různé pohledy a jejich genderové představy se mohou výrazně lišit, tak jako je tomu u laické veřejnosti. Názory se liší na základě různých faktorů, jako je jejich osobní přesvědčení, kulturní zázemí či profesní zkušenosti. Je důležité si uvědomit, že tyto jednotlivé názory advokátů nereprezentují názory celé profese, na druhou stranu u většiny náhodně vybraných advokátů se vyskytovali podobné představy.

A za druhé, neznamená to, že pokud se u advokátů vyskytují předsudky vůči obětem, omlouvání pachatelů a jiné problematické výroky, neznamená to, že nechtějí obětem pomáhat. Jak bylo demonstrováno v průběhu celé diplomové práce, tyto předsudky jsou totiž zakořeněné v naší kultuře a bohužel se dá říci, že jsou ve společnosti běžné. Nelze však tvrdit, že soudní systém vystupuje proti obětem a nesnaží se je chránit:

„Já nechci vyznít cynicky nebo že bych snad neměl respekt, já jsem praktik, a naopak dělám tohle běžně a opravdu se snažím těm obětem pomáhat. Ale nemyslím si, že je nezbytně nutné kompletně změnit pravidla hry abychom jim pomohly. To jde udělat i v rámci těch současných pravidel. (...) A naopak, že to vykazuje určitou míru toho, že všichni jsou na to připravení a všichni okolo toho chodí víc v rukavičkách.“ (Pan Zdeněk)

Summary

The main goal of this thesis was to find out how experts in criminal law, specifically lawyers who focus on criminal law, perceive the limits of consensual behavior in the Czech Republic. As part of the practical part, it was examined how lawyers who work in the legal system define consent and its violation, how they frame the social discussion and how their gender ideas are manifested in the discussion. I focused on the "weaknesses" of the current legal system, and the analytical part pointed to interesting conclusions:

First, most of the lawyers interviewed perceive the law as an institution that should not be questioned and that should be separated from public discussion. However, if the law is viewed as unquestionable rules without a wider social context, where social norms gradually change, there is a discrepancy between the legal framework and public expectations. This setting creates societal mistrust in the legal system and causes confusion on social issues in the perception of sexual consent.

Secondly, some respondents drew attention to the "overuse and dramatization" of the issue of sexual consent in public discussion and the media, however, the statistics on the high latency of this crime indicate, on the contrary, that it is not overused and that the topic should be brought more to the fore. This suggests that there is a lack of understanding of sexual violence among some advocates and shows an advocacy of traditional sex roles. This causes experts and part of society to trivialize the topic of sexual consent and violence.

Thirdly, the lawyers I spoke with emphasize a very positive attitude towards the victims, but they themselves tend to blame the victims. Victim blaming and the issue of false accusations contribute to the fact that real victims are often not taken seriously. There is also an ambivalent dynamic where the clear line between victim and perpetrator is blurred, where perpetrators are labeled as victims and their actions are partly excused. This fosters a culture that trivializes the issue, condones sexual violence, and perpetuates harmful stereotypes.

Fourthly, part of the lawyers draw attention to the excessive punishment of offenders and highlight mitigating circumstances of the offenders' actions. This makes perpetrators feel that they can infringe on the autonomy of others and are less responsible for their actions, which normalizes sexual violence in society. Current practice also suggests that the system is not functional and there is no general prevention of punishment. Overall, this shows how low the level of dangerousness the courts and society assign to this act.

And fifth, the majority of advocates interviewed believe that a clear expression of consent is a necessary condition for withholding sexual consent, reflecting a belief in traditional gender roles where men are seen as the initiators of sexual activity and women are expected to resist or submit to sexual activities. Other gender ideas of some lawyers, such as excusing inappropriate remarks by men, exercising male power over female partners, or pointing out the need to educate girls about the issue of sexual consent instead of men, normalize sexism, promote problematic understanding of gender roles, and reinforce attitudes that women are responsible for preventing sexual assault.

All of these conclusions provide a partial understanding of the controversies that arise around sexual consent issues. These conclusions point to only a small part of why the issue of sexual consent is perceived relatively controversial in society and why the simple perception of sexual consent is problematic. In part, this sheds light on why the problem is downplayed in our society and why rape sentencing continues to be victim-biased and gender-biased, as shown in the aforementioned 2023 study for proFem.

As it was pointed out in the theoretical part of the work and as it was also shown in the practical part, despite the fact that a part of Czech society is gradually starting to consider the issue of sexual consent as important, it comes across as a failure of these reforms in the context of cultural prejudices. It turns out that not only society, but also professionals are subject to classic sexual stereotypes.

Based on this thesis, I consider the following limits to be the main problems in contemporary Czech society:

- Still existing patriarchal norms where men are seen as initiators and women are expected to be passive.
- Normalization and trivialization of sexual violence, which includes, among other things, blaming the victims and excusing the perpetrators.
- Lack of sexual education on the issue of sexual consent, focusing on boys.
- Reinforcement of gender stereotypes by experts, in public discussion and in the media.

This explains why as a society we are still so far from a "culture of consent" and why it is important to discuss and talk about the topic openly, as organizations that deal with the issue of sexual consent do.

In conclusion, we can say that in Czech society there is still a close connection between the

law and patriarchal culture, which causes the legitimization of sexual violence by not setting clear boundaries of sexual consent. Patriarchal culture influences a legal system that is historically "built for men" and perpetuates gender-based violence and discrimination against women. Despite the fact that part of society is beginning to consider the issue of sexual consent important, the legal framework is not very adapted to it. Society's attitudes towards women and prejudices against them mean that sexual violence is not adequately dealt with in the Czech legal system. The absence of a clear definition of sexual consent in the legal system leads to a problematic understanding of clearly defined boundaries in society and can contribute to the legitimization of sexual violence for a part of society that does not have awareness of what the correct concept of sexual consent is or even does not know what sexual consent means and how to define it correctly. Therefore, it is important to continue to talk about sexual consent publicly and to keep opening the social discussion about sexual consent so that the whole society is closer to a culture that is based on gender equality and prevents violence against women.

Použitá literatura

Andreasen, M. B.: *'Rapeable' and 'unrapeable' women: the portrayal of sexual violence in Internet memes about #MeToo*. Journal of Gender Studies 30:1, str. 102-113, 2021. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09589236.2020.1833185>

Annuk, E.: *Feminism in the Post-Soviet space: the geopolitics of Estonian feminism*. Gender, Place & Culture 26:3, str. 405-426, 2019. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0966369X.2018.1552925>

Aulický, P.: *Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti*. Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition. Masarykova Univerzita, 2009. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/novy_trest/Aulicky_Petr_1195_.pdf

Barša, P., Hesová, Z. a Slačálek, O.: *Central european culture wars: beyond post-communism and populism*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2021. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/170756/H-15_Central_European_culture_wars_web.pdf?sequence=1

Bednarchik, L. A., Generous, M. A. a Mongeau, P.: *Defining Sexual Consent: Perspectives from a College Student Population*. Communication Reports 35:1, str. 12-24, 2022. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08934215.2021.1974506>

Beztestu.cz: *Tvrdá data*. Online, 2023. Dostupné z: <https://www.beztrestu.cz/tvrda-data>

Blatníková, Š. a Zeman P.: *Trestný čin znásilnění v českém trestním právu: když sovy nejsou, čím se zdají být*. Trestní právo (stále) v pohybu, 2018. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/350343926_Trestny_cin_znasilneni_v_ceskem_trestnim_pravu_kdyz_sovy_nejsou_cim_se_zdaji_byt

Blatníková, Š., Faridová, P. a Zeman, P.: *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/418.pdf>

Blatníková, Š., Faridová, P. a Zeman, P.: *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/428.pdf>

Cairney, K. F.: *Recognizing Acquaintance Rape in Potentially Consensual Situations: a Re-Examination of Thomas Hardy's Tess of the D'Urbervilles*. The American University Journal of Gender, Social Policy & the Law 3:2, str. 301-331, 1995. Dostupné z: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/jgspl/vol3/iss2/5/>

Capurso, T. J.: *How Judges Judge: Theories on Judicial Decision Making*. University of Baltimore Law Forum 29:1, str. 5-15, 1998. Dostupné z: <https://scholarworks.law.ubalt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1909&context=lf>

Cowling, M. a Reynolds, P.: *Making Sense of Sexual Consent* (1st ed.). Routledge, 2004. Dostupné z: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315249995/making-sense-sexual-consent-paul-reynolds-mark-cowling>

Čechová, J. a Jandová, H.: *Bílá místa v péči o oběti trestného činu znásilnění: shrnutí výstupů analýzy stavu pomoci obětem znásilnění v Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění*. Gender Studies, o. p. s., 2010. Dostupné z: https://www.academia.edu/6785167/Zn%C3%A1siln%C4%9Bn%C3%AD_n%C4%9Bkolik_%C3%BAvah_nad_pr%C3%A1vn%C3%AD_%C3%BApravou

Doležal, J. X.: *#MeToo ponižuje ženy. Aktivistky by si měly místo zbytečných kampaní najít chlapce*. Reflex online, 2017. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/83403/metoo-ponizuje-zeny-aktivistky-by-si-mely-misto-zbytecnych-kampani-najit-chlapce.html>

Donat, P. L. N. a White, J. W.: *Re-examining the issue of nonconsent in acquaintance rape*. Sexuality, Society, and Feminism, str. 355–376, 2000. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/1999-04468-014>

Dowds, E.: *Towards a Contextual Definition of Rape: Consent, Coercion and Constructive Force*. Modern Law Review 83:1, str. 35-63, 2019. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1468-2230.12461>

Dubrofsky, R. E. a Levina, M.: *The labor of consent: affect, agency and whiteness in the age of #metoo*. *Critical Studies in Media Communication* 37:5, str. 409-423, 2020. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15295036.2020.1805481>

Ehrlich, S.: *Rape victims: The discourse of rape trials* v *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. Routledge, 2010. Dostupné z: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780203855607/routledge-handbook-forensic-linguistics-malcolm-coulthard-alison-johnson>

Fedina, L., Kubiak, S. a Schildkraut, J.: *The Influence of Gender-Based Biases on Police Responses to Sexual Assault and Relationship Violence Cases: A Randomized Controlled Experiment*. *Journal of Interpersonal Violence*, 2018. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0886260518762089>

Fenner, L.: *Sexual Consent as a Scientific Subject: A Literature Review*. *American Journal of Sexuality Education* 12:4, str. 451-471, 2017. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15546128.2017.1393646>

Francek, J.: *Zločin a trest v Pardubicích 16. - 18. Století*. OFTIS, 2011. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/knihy/166925/zlocin-a-trest-v-pardubicich-16.-18.-stoleti/>

Friedman, J. a Valenti, J.: *Yes Means Yes: Visions of Female Sexual Power and a World Without Rape*. Seal Press, 2008. Dostupné z: http://theconsentworkshop.com/wp-content/uploads/2019/02/Jaclyn-Friedman-Jessica-Valenti-Yes-Means-Yes_-Visions-of-Female-Sexual-Power-and-A-World-Without-Rape-2008-Seal-Press.pdf

Ghadery, F.: *#Metoo—has the ‘sisterhood’ finally become global or just another product of neoliberal feminism?* *Transnational Legal Theory* 10:2, str. 252-274, 2019. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20414005.2019.1630169>

Gleason, S. A., Jones, J. J., a McBean, J. R.: *The Role of Gender Norms in Judicial Decision-Making at the U.S. Supreme Court: The Case of Male and Female Justices*. *American Politics Research* 47:3, str. 494–529, 2019. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1532673X18766466>

Griner, S. B., Kline, N., Monroy, E. a Thompson, E. L.: *Sexual Consent Communication among Sexual and Gender Minority College Students*. The Journal of Sex Research 58:4, str. 462-468, 2021. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00224499.2021.1882929>

Harris, K. L.: *Yes means yes and no means no, but both these mantras need to go: communication myths in consent education and anti-rape activism*. Journal of Applied Communication Research 46:2, str. 155-178, 2017. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00909882.2018.1435900?scroll=top&needAccess=true&role=tab>

Havelková, B.: *Znásilnění: několik úvah nad právní úpravou v Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění*. Gender Studies, o. p. s., 2010. Dostupné z:

https://www.academia.edu/6785167/Zn%C3%A1siln%C4%9Bn%C3%AD_n%C4%Bkolik_%C3%BAvah_nad_pr%C3%A1vn%C3%AD_%C3%BApravou

Hickman, S. E. a Muehlenhard, Ch. L.: *“By the semi-mystical appearance of a condom”:* How young women and men communicate sexual consent in heterosexual situations. The Journal of Sex Research 36:3, str. 258-272, 1999. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224499909551996>

Hoyano, L.: *Cross-examination of sexual assault complainants on previous sexual behaviour: views from the barristers' row*. Criminal Law Review, 2019:2, str. 77–114, 2019.

Dostupné z: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:137d1bd9-da86-43fc-a10f-f4a18e41ff30>

Hrdá, L.: *Sekundární viktimizace obětí znásilnění*. Online, 2022. Dostupné z:

<https://www.akhrda.cz/media/article?id=130&lang=cs>

Hrochová, K.: *Znásilnění pod kůží* (dokument). Česká televize, 2021. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/13379665440-znasilneni-pod-kuzi/>

Humphreys, T.: *Perceptions of Sexual Consent: The Impact of Relationship History and Gender*. The Journal of Sex Research 44:4, str. 307-315, 2007. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224490701586706>

Hunter, R.: *More than Just a Different Face? Judicial Diversity and Decision-making*. Current Legal Problems 68:1, str. 119–141, 2015. Dostupné z: <https://academic.oup.com/clp/article/68/1/119/337616>

iDnes: *Je to normální, hájí Schwarzenberg Feriho. Zbytek TOP 09 je zdrženlivý*. iDnes Online, 2021. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/dominik-feri-sexualni-obtezovani-vedeni-top-09-anketa.A210526_130540_domaci_misl

iRozhlas: *Prezident Zeman: Na Feriho údajný sexuální skandál mám podobný názor jako Schwarzenberg*. iRozhlas Online, 2021. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/prezident-milos-zeman-se-zastal-dominika-feriho-obvineneho-ze-sexualniho_2107011046_elev

Jaffe, A. E., Cero, I. a DiLillo, D.: *The #MeToo movement and perceptions of sexual assault: College students' recognition of sexual assault experiences over time*. Psychology of Violence 11:2, str. 209–218, 2021. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/2021-07368-001>

Janáková, B.: *MeToo je výstřelek doby, řekl Kubera. Je to ponižování, tvrdí soudce Fiala*. iDnes online, 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/sexualni-obtezovani-kampan-metoo-pravnicke-aspekty-pravni-stranka-feminismus-emancipace.A180316_090109_domaci_bja

Jozkowski, K. N., Peterson, Z. D., Sanders, S. A., Dennis, B. a Reece, M.: *Gender Differences in Heterosexual College Students' Conceptualizations and Indicators of Sexual Consent: Implications for Contemporary Sexual Assault Prevention Education*. The Journal of Sex Research 51:8, str. 904-916, 2014. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00224499.2013.792326?needAccess=true>

Konsent.cz: *Chce to souhlas. Za nápravu chybné definice znásilnění*. Online, 2023. Dostupné z: <https://konsent.cz/souhlas/>

Krahé, B., Temkin, J., Bieneck, S. a Berger A.: *Prospective lawyers' rape stereotypes and schematic decision making about rape cases*. Psychology, Crime & Law 14:5, str. 461-479, 2007. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10683160801932380?needAccess=true>

Krausová, M. a Zachová, M.: *Skutková podstata znásilnění v právních řádech států, kde je znásilnění definováno na základě absence souhlasu*. Kancelář Poslanecké sněmovny, Srovnávací studie č. 5.404, 2022. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=186819>

Lee, M. a Murdie, A.: *The Global Diffusion of the #MeToo Movement*. *Politics & Gender* 17:4, str. 827-855, 2021. Dostupné z: [https://www.cambridge.org/core/journals/politics-and-gender/article/abs/global-diffusion-of-the-metoo-](https://www.cambridge.org/core/journals/politics-and-gender/article/abs/global-diffusion-of-the-metoo-movement/9408DE70B7612976E38F77BE2D6BDB81)

[movement/9408DE70B7612976E38F77BE2D6BDB81](https://www.cambridge.org/core/journals/politics-and-gender/article/abs/global-diffusion-of-the-metoo-movement/9408DE70B7612976E38F77BE2D6BDB81)

Levand, M. A.: *Consent as Cross-Cultural Communication: Navigating Consent in a Multicultural World*. *Sexuality & Culture* 24, str. 835–847, 2020. Dostupné z:

<https://link.springer.com/article/10.1007/s12119-019-09667-7>

Levy, R. a Mattsson, M.: *The Effects of Social Movements: Evidence from #MeToo*. SSRN, 2022. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3496903

MacKinnon, C. A.: *Reflections on Sex Equality under Law*. *The Yale Law Journal* 100:5, str. 1281-1328, 1991. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/pdf/796693.pdf?refreqid=excelsior%3A07460d792804da15c676fba850c878ad&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

Metz, J., Myers, K. a Wallace, P.: *'Rape is a man's issue: ' gender and power in the era of affirmative sexual consent*. *Journal of Gender Studies* 30:1, str. 52-65, 2020. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09589236.2020.1834367>

Meyer, D.: *Constructing hierarchies of victimhood: Queer male survivors' evaluations of sexual assault survivors*. *Sexualities* (Vol.0, Ahead of Print), 2021. Dostupné z:

<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13634607211060502>

Morabito, M. S., Williams, L. M. a Pattavina, A.: *Decision Making in Sexual Assault Cases: Replication Research on Sexual Violence Case Attrition in the U.S.*. Office of Justice Programs' National Criminal Justice Reference Service 2019. Dostupné z:

<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/252689.pdf>

Murdock, O. a Nadjafi, S.: *"A compliment immediately becomes a harassment": A qualitative study of young male university students' perceptions on the #metoo movement and the changes in their attitudes*. Jönköping university, 2018. Dostupné z: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1219605&dswid=-3484>

Nejedlová, J.: *Konsent znamená souhlas*. FUTUROPOLIS: Škola emancipace, 2020. Dostupné z: <https://futuropolis-wordpress.assemblage.cz/wp-content/uploads/2022/08/Konsent-znamena-souhlas-2.pdf>

Newstrom, N. P., Harris, S. M. a Miner, M. H.: *Sexual Consent: How Relationships, Gender, and Sexual Self-Disclosure Affect Signaling and Interpreting Cues for Sexual Consent in a Hypothetical Heterosexual Sexual Situation*. *Sex Roles* 84, str. 454-464, 2020. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11199-020-01178-2>

O'Neal, E. N. a Hayes, B. E.: *"Most [False Reports] Involve Teens": Officer Attitudes Toward Teenage Sexual Assault Complainants—A Qualitative Analysis*. *Violence Against Women* 26:1, str. 24-45, 2020. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077801219828537>

Page, A. D.: *Judging women and defining crime: police officers' attitudes toward women and rape*. *Sociological Spectrum* 28:4, str. 389-411, 2008. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02732170802053621?casa_token=KhOdd74WO54AAAAA:haBAftUdpGRTGhlqy35P-yKn_Zexsl0rYY2VnNhflRIEZ7My_YAgNNLty2mAIZPL-L7oeiKPkH_qw

Popova, M.: *Sexual Consent*. MIT Press Essential Knowledge series, 2019. Dostupné z: <https://mitpress.mit.edu/9780262537322/sexual-consent/>

Powell, A., Henry, N., Flynn, A. a Henderson, E.: *Meanings of 'Sex' and 'Consent'*. *Griffith Law Review* 22:2, str. 456-480, 2013. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/10383441.2013.10854783?needAccess=true>

Powell, A.: *Amor fati? Gender habitus and young people's negotiation of (hetero)sexual consent*. *Journal of Sociology* 44:2, str. 167-184, 2008. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/249674173_Amor_fatiGender_habitus_and_young_people's_negotiation_of_heterosexual_consent

Powell, A.: *Sex, power and consent: Youth culture and the youth culture and the unwritten rules*. Cambridge University Press, 2010. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/289226682_Sex_power_and_consent_Youth_culture_and_the_youth_culture_and_the_unwritten_rules

ProFem: *Analýza: sekundární viktimizace, rozpory a stereotypy v rozsudcích*. Online, 2023. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/o-nas/novinky/a/analiza-sekundarni-viktimizace-rozpory-a-stereotypy-v-rozsudcich>

ProFem: *Zkušenost obyvatel ČR se sexuálním násilím a sexuálním obtěžováním: výzkumná zpráva*. ProFem online, 2021. Dostupné z: https://www.profem.cz/shared/clanky/984/V%C3%9DZKUMN%C3%81%20ZPR%C3%81VA_sexualni%20nasili_2021%20-%20Copy%201.pdf

Ryan, K. M.: *The Relationship between Rape Myths and Sexual Scripts: The Social Construction of Rape*. *Sex Roles* 65, str. 774-782, 2011. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11199-011-0033-2>

Seznam zprávy: *Benešová: Vyšší trest za znásilnění nic neřeší, musíme se věnovat osvětě*. Seznam zprávy Online, 2021. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/politici-pokauze-feri-resi-prisnejsi-tresty-za-nasili-na-zenach-166870>

Schneider, L.: *Defining Rape: Coercion- or Consent-Based Approach? Towards a Definition of Rape in Wartime in International Criminal Law (ICL)*. *International Journal of Humanities and Social Science Review* 6:4, str. 32-41, 2020. Dostupné z: <https://www.zora.uzh.ch/id/eprint/196872/>

Simon, W. a Gagnon, J. H.: *Sexual Scripts: Origins, Influences and Changes*. *Qualitative Sociology* 26, str. 491-497, 2003. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1023/B:QUAS.0000005053.99846.e5>

Smejkalová, T.: *Zneužití výkladu práva*. COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. Edition, Masarykova univerzita, 2010. Dostupné z: http://cofola2010.sehnalek.cz/files/zneuziti/Smejkalova_Terezie_1641_.pdf

Sobek, T.: *Caveat amator: Podvodné znásilnění*. *Filosofie dnes* 2:5, str. 50-61, 2013. Dostupné z: <https://filosofiednes.ff.uhk.cz/index.php/hen/article/view/156>

Šimáčková, K.: *Mužské právo aneb jsou právní pravidla neutrální?* Online, 2023. Dostupné z: <http://muzskepravo.cz/katerina-simackova-muzske-pravo-aneb-jsou-pravni-pravidla-neutralni/>

Taylor, N.: *Juror attitudes and biases in sexual assault cases*. *Trends & issues in crime and criminal justice* 344, 2007. Dostupné z: <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi344>

Tuckett, A. G.: *Applying thematic analysis theory to practice: A researcher's experience*. *Contemporary Nurse* 19:1-2, str. 75-87, 2005. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.5172/conu.19.1-2.75>

Tuerkheimer, D.: *Incredible women: Sexual violence and the credibility discount*. *University of Pennsylvania Law Review* 166:1, str. 1-58, 2017. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/45154929>

Úřad vlády České republiky: *Zápisy z jednání Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách*. 2022. Dostupné z: https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/prevence_domaciho_nasili/zapisy-z-jednani-vyboru-pro-prevenci-domaciho-nasili-na-zenach-125686/

Veselá, E.: *Trestný čin znásilnění (vybrané problémy)*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, 2021. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/152390>

Walsh, K., Honickman, S., Valdespino-Hayden, Z. a Lowe, S. R.: *Dual Measures of Sexual Consent: A Confirmatory Factor Analysis of the Internal Consent Scale and External Consent Scale*. *The Journal of Sex Research* 56:6, str. 802-810, 2019. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224499.2019.1581882>

Warren, P., Swan, S. a Allen, Ch. T.: *Comprehension of Sexual Consent as a Key Factor in the Perpetration of Sexual Aggression Among College Men*. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 24:8, str. 897-913, 2015. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/281943017_Comprehension_of_Sexual_Consent_as_a_Key_Factor_in_the_Perpetration_of_Sexual_Aggression_Among_College_Men

Weitz, R.: *Vulnerable Warriors: Military Women, Military Culture, and Fear of Rape*. *Gender Issues* 32, str. 164-183, 2015. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12147-015-9137-2>

Wiederman, M. W.: *The Gendered Nature of Sexual Scripts*. *The Family Journal* 13:4, str. 496–502, 2005. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1066480705278729>

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Teze Diplomové práce

Jméno a příjmení studujícího: Anisa Aoufová

Předpokládaný název práce: Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a sexuality v České republice

Klíčová slova: konsent, sexuální chování, sexuální obtěžování, gender, shame culture

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Námět práce

Svou diplomovou práci bych chtěla zaměřit na téma „Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a sexuality v České republice“. Nedávné události spojené s bývalým poslancem TOP 09 Dominikem Ferim otevřeli v české společnosti téma, které je stále považované v České republice za tabu. Co to znamená souhlas v případě sexuálního chování je otázka, která otevřela společenskou diskuzi k vyjednávání toho, kde jsou nastavené hranice sexuálního chování a jak bychom k tomu měli přistoupit. Bouřlivá debata, která se vede o tom, či je Feri vinný ze sexuálního obtěžování či zneužití už vlastně totiž není o Ferim, ale je právě o hranicích konsenzuálního chování a debata už se stává debatou akademickou. Je totiž přirozené, že se v rámci společnosti proměňují hranice toho, co je tolerovatelné a vítané.

Hlavním cílem práce tedy bude zjistit, jak experti na problematiku trestního práva vnímají hranice konsenzuálního chování v České republice. Totiž to, jak experti jako jsou soudci / soudkyně, právníci / právničky, policisté / policistky vnímají a vyjednávají hranice konsentu v rámci trestního práva. Faktory, které ovlivňují definici sexuálního souhlasu zahrnují kulturní postoje, společenské metafory, sexuální scénáře a právní systém. To, jak jsou ve společnosti nastavené kulturní postoje a společenské vnímání vztahu mezi muži a ženami ovlivňuje to, jak společnost vnímá sexuální scénáře v oblasti sexuálního souhlasu a to se odráží a kodifikuje v zákonech o znásilnění. (Donat a White, 2000) Tím pádem je těžko definovatelné, kde je nastavená hranice souhlasu v rámci sexuálního chování a za jakých podmínek už je tato hranice překročena. Překročení hranice, tedy to, kdy už je chování vnímáno jak trestné, je odvozeno od „soudního zavedení mužských norem chování“. Úzké propojení mezi zákonem a patriárální kulturou způsobuje legitimizaci sexuálního násilí jeho transformací na konsenzuální sex. (Cairney, 1995)

Na vnímání hranic sexuálního konsentu mají vliv nejen genderové mocenské vztahy na základě patriárální moci, ale také je zásadní rozlišit vztah mezi „obětí“ a „pachatelem“. V této rovině se totiž nebavíme přímo o „klasickém znásilnění cizím člověkem“, ale jedná se spíše o porušení sexuálního souhlasu v různých oblastech sexuálního chování. Důležitou roli hraje i otázka hierarchizované prostředí, jako třeba univerzity či pracovní prostředí, které může otázku vnímání hranic změnit. Moc v kontextu konsentu je také spojována s výskytem „shame culture“, a je otázkou, zda jsou tyto projevy „shamingu“ jedinečné nebo jsou v kultuře již běžné. S tím souvisí i bagatelizace určitého typu sexuálního chování, která se také odvíjí od toho, jak jsou ve společnosti hranice nastaveny.

Každý jedinec vnímá hranice jinak. Pod pojmem „překročení sexuálního souhlasu“ si spousta jedinců představí tu nejhorší možnost a může dojít k domnění, že se jich to netýká.

Nicméně popsáním jednotlivých typů chování, jako je například stereotypní vyjadřování o genderu, nevyžádané dotyky, zesměšňování aj., můžeme do této problematiky zahrnout celou škálu nevyžádaného sexuálního chování, které je po společností rizikové a které není ukotveno v trestním právu. Pro experty na problematiku se tedy nabízí širší otázky sexuálního konsentu – kdy je souhlas smysluplný? Znamená „mlčení“ souhlas? Tyto otázky se pojí k samotné sociologii, protože pro pochopení problematiky sexuálního souhlasu je třeba brát v úvahu sociologický kontext okolností, které zahrnují všechny účastníky a jejich sociální charakteristiky.

Jako teoretické ukotvení pro mou práci využiji nezbytný teoretický rámec pro empirické zkoumání, což bude zahrnovat statistiky trestného sexuálního chování v České republice z příslušných evidencí, analýza relevantních právních dokumentů a dostupné judikatury, a také další dostupná odborná literatura a relevantní dokumenty z oblasti trestního práva v rámci sexuálního chování. Práce bude rovněž vycházet z *Sexual script theory*, která poskytuje rámec pro studium chování, která předcházejí a vyskytují se během a po pohlavním styku. Tato teorie předpokládá, že jedinci si interpretují konstrukt toho, co je sexuální chování na základě „sdílené víry s ostatními a interakcí s jejich sociálním světem“. (Newstrom, Harris a Miner, 2020)

Co se týká současného stavu poznání, v celosvětovém měřítku se problém sexuálního konsentu řeší již dlouhodobě, zviditelnění problému nastalo především s hnutím #MeToo. Z literatury ze zahraničního prostředí (především ze západního světa) lze získat celkový pohled na problematiku konsentu v rámci sexuálního chování, autoři se také věnují jednotlivým dimenzím problematiky. Nicméně je potřeba „zaplnit bílé místo“ v rámci českého prostředí. Kampaň se totiž v České republice nesečkala s většinovým pochopením a byla spíše bagatelizována. Také se mi zatím nepodařilo dohledat českou literaturu, která by se této problematice věnovala. Česká literatura je spíše než na samotný konsent zaměřena na dopady sexuálního násilí na oběti, sociální následky a pomoc v této situaci.

Přínosem práce je tedy zmapování hranic souhlasu sexuálního chování v rámci českého prostředí z pohledu expertů na trestní právo. Práce se bude spíše zaměřovat na systematické otázky - jak je otázka konsentu a jeho překročení překládána do toho, jak chápeme, co je obtěžování či znásilnění, jak se proměňují tyto definice a jak je v rámci systému ustavována představa toho, co už je překročení hranice souhlasu a jaké poselství to vydává směrem ke společenskému vnímání vztahů mezi muži a ženami.

Cairney, K. *Recognizing acquaintance rape in potentially consensual situations: a re-examination of Thomas Hardy's Tess of the D'Urbervilles*. The American university journal of gender, social policy & the law 3, no.2, str. 301-331, 1995. Dostupné z: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1220&context=jgspl&httpsredir=1&referer=>

Donat, P. L. N., White, J. W. *Re-examining the issue of nonconsent in acquaintance rape*. Sexuality, society, and feminism, str. 355–376, 2000. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/1999-04468-014>

Newstrom N., Harris S. a Miner M.. *Sexual consent: How relationships, gender, and sexual self-disclosure affect signaling and interpreting cues for sexual consent in a hypothetical heterosexual sexual situation*. Sex Roles 84, str. 454–464, 2021. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11199-020-01178-2>

Předpokládané metody zpracování

Vysvětlete, na jakých datech bude analýza založena (druh, vzorek, terén) a jaké postupy a techniky k jejich analýze použijete. U teoretické práce popište analytický popř. syntetický postup.

Metodologicky by se téma zpracovávalo na základě hloubkových kvalitativních rozhovorů s experty na problematiku trestního práva jako jsou soudci / soudkyně, právníci / právničky, policisté / policistky, kteří při své práci přichází do styku s problematikou trestního sexuálního chování, znají právní nastavení systému a přišli do styku s participanty trestního jednání. Chtěla bych provést přibližně šest hloubkových rozhovorů, kde budu usilovat o diverzitu ve smyslu genderu a věku. K tomu mi bude oporou zmíněná teorie, za pomoci které bude možné sestavit kategorie a kódy na hledání souvislostí mezi jednotlivými rozhovory. Data by mohla být analyzována zapomocí tematické analýzy.

Etické souvislosti zvažovaného projektu

Je realizace projektu spojena s etickými riziky? Pokud ano, jak na ně budete v projektu reagovat. Jak bude zajištěna ochrana osobních údajů účastníků výzkumu?

Vzhledem k tomu, že sexualita a sexuální obtěžování je pro většinu lidí velmi citlivé téma, je potřeba při realizaci práce dbát na citlivost obsahu a brát zřetel na to, že sexuální konsent je pro každého individuální téma a každý jedinec na něj pohlíží jinak, takže je potřeba vyvarovat se generalizaci jednotlivých zkušeností. Každý jedinec má právo na svou zkušenost pohlížet svým pohledem, proto podsouvání „moralizujících tvrzení“ určitě také není na místě. Při empirickém výzkumu bude zásadní dopodrobna načíst dostupnou literaturu, aby byly rozhovory s experty na trestní právo vedené opravdu odborně. Bude to jiný typ rozhovorů, než ty, které jsem dosud dělala s laickou veřejností, takže je potřeba se na rozhovory kvalitně připravit, aby z očí expertů působili profesionálně a relevantně.

Orientační seznam literatury

Alespoň 10 textů u projektů bakalářských prací, alespoň 15 textů u projektů diplomových prací.

1. Cowling M., Reynolds P. *Making sense of sexual consent*. Ashgate Publishing, 2004.
2. Hickman, S., Muehlenhard C. “By the semi-mystical appearance of a condom”: How young women and men communicate sexual consent in heterosexual situations. *Journal of sex research*, 36:3, str. 258-272, 1999.
3. Willis M. et al. *Explicit verbal sexual consent communication: Effects of gender, relationship status, and type of sexual behavior*. *International journal of sexual health*, 31:1, str. 60-70, 2019.
4. Jozkowski K. et al. *Gender differences in heterosexual college students' conceptualizations and indicators of sexual consent: Implications for contemporary sexual assault prevention education*. *The journal of sex research*, 51:8, str. 904-916, 2014.

5. Powell, A. *Amor fati? Gender habitus and young people's negotiation of (hetero)sexual consent*. Journal of sociology, 44:2, str. 167–184, 2008.
6. Humphreys, T. *Perceptions of sexual consent: The impact of relationship history and gender*. The journal of sex research, 44:4, str. 307-315, 2007.
7. Metz, J., Myers K., Wallace P. *'Rape is a man's issue: ' gender and power in the era of affirmative sexual consent*. Journal of gender studies, 30:1, str. 52-65, 2020.
8. Griner et al. *Sexual Consent Communication among Sexual and Gender Minority College Students*. The journal of sex research, 58:4, str. 462-468, 2021.
9. Newstrom N., Harris S. a Miner M.. *Sexual consent: How relationships, gender, and sexual self-disclosure affect signaling and interpreting cues for sexual consent in a hypothetical heterosexual sexual situation*. Sex Roles 84, str. 454–464, 2021.
10. Powell, A. *Sex, power and consent*. Cambridge University Press, 2010.
11. L Cairney, K. *Recognizing acquaintance rape in potentially consensual situations: a re-examination of Thomas Hardy's Tess of the D'Urbervilles*. The american university journal of gender, social policy & the law 3, no.2, str. 301-331, 1995.
12. Donat, P. L. N., White, J. W. *Re-examining the issue of nonconsent in acquaintance rape*. Sexuality, society, and feminism, str. 355–376, 2000.
13. Beres M. *'Spontaneous' sexual consent: An analysis of sexual consent literature*. Research Article, 17:1, 2007.
14. Linander I. Et al. *Power and subjectivity: Making sense of sexual consent among adults living in Sweden*. Nordic journal of feminist and gender research, 29:2, str. 110-123, 2021.
15. Burkett, M., Hamilton K. *Postfeminist sexual agency: Young women's negotiations of sexual consent*. Sexualities, 15:7, str. 815–833, 2012.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Informovaný souhlas se zapojením do výzkumu

Příloha č. 2: Scénář k polo-strukturovaným rozhovorům

Příloha č. 1: Informovaný souhlas se zapojením do výzkumu

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru a jeho následným využitím pro účely diplomové práce Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a sexuality v České republice

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

Byl/a jsem informována o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu diplomové práce Anisy Aoufové s názvem Hranice konsenzuálního chování v oblasti intimity a sexuality v České republice.

Bylo mi sděleno, jaký bude mít rozhovor průběh. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpověď na jakoukoli otázku.

Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce bude přístupná pouze komisi u obhajoby diplomové práce, jinak nikomu, až na části citované v textu práce, který bude volně přístupný online.

Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s rozhovory nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení rozhovorů, která znemožní identifikaci mé osoby. Nikde nebude uvedeno mé jméno či jiné osobní údaje, díky kterým bych mohl/a být identifikován/a.

Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své diplomové práce a některé části v ní může citovat, zvuková nahrávka a transkripce rozhovoru však bude po ukončení výzkumu smazána.

Datum:

Podpis respondenta:

Příloha č. 2: Scénář k polo-strukturovaným rozhovorům

4 tematické okruhy, kterým se rozhovor bude věnovat:

- 1) Náplň práce (zkušenosti s problematikou)
- 2) Zhodnocení současné legislativy
- 3) Osobní přístup
- 4) Zhodnocení situace v ČR

1) Náplň práce (zkušenosti s problematikou)

- Na úvod bych Vás chtěla poprosit abyste popsal/a svou práci, jakým oblastem práva se věnujete a jak dlouho?
- Když už se zaměříme na samotnou problematiku trestného činu znásilnění, jaká je Vaše role v této oblasti?
- Jak často se s oběťmi/pachateli těchto trestných činů setkáváte?
- Je práce v této oblasti něčím specifická – je potřeba postupovat nějak jinak v porovnání s jinými trestnými činy?
- Procházíte pravidelně nějakým školením nebo vzděláváte se sama v oblasti spojené s touto problematikou?

2) Zhodnocení současné legislativy

- Jak hodnotíte současnou legislativní úpravu definice znásilnění?
- Je pro Vás problematické stanovovat jasné hranice, kdy už se jedná o znásilnění? Proč je to problematické, když hranice jsou „jasně“ vymezené v paragrafech trestního zákoníku? Je obtížné paragrafy překládat do praxe?
- Co jsou podle Vás klíčové znaky tohoto typu jednání? Podle čeho se rozhodujete, zda jednání je možné definovat jako znásilnění?
- Znásilnění je tou nejvyhrocenější ale ne jedinou formou sexuálního nátlaku – setkal/a jste se ve své právní praxi i se sexuálním obtěžováním? Jaké případy jste řešil/a, jak se nastavují hranice, co je za hranou zákona?
- Kritici tvrdí, že současně nastavený systém nefunguje (např. je statistiky známo, že se případy nehlásí a pachatelé jsou trestáni velmi nízkými tresty či podmínkou). Jak se na to díváte Vy?

- Jsou výše trestů dle Vás adekvátní? Jak probíhá rehabilitace a reintegrace pachatele? Jak by měla probíhat?
- Když se zaměříme na sekundární viktimizaci obětí (stav, během něhož se oběť trestného činu stává obětí znovu, neboť o ní a činu opakovaně hovoří orgány činné v trestním řízení, média nebo společnost a oběť tak trpí znovu, tentokrát psychicky) jako na jeden z problémů v rámci systému, jak se jí snažíte při své práci předcházet?
- Ve 13 zemích Evropy byla přijata nová podoba zákona o znásilnění (ve spojitosti s MeToo), která je založena na sexuálním souhlasu. Rozhodlo se, že v právním systému by znásilnění mělo být definováno jako jakýkoliv sexuální kontakt, který není dobrovolný/byl bez souhlasu. Oběť tedy není povinna definovat, popisovat nebo prokazovat, že šlo skutečně o znásilnění. To vše je teď na ramenou pachatele, který musí prokázat, že se jednalo o konsenzuální akt. Pokud to neprokáže, je to považováno za znásilnění. Co kdyby se zavedla v ČR nová definice znásilnění? Jak by se Vám s tím pracovalo? Jak by to vaši práci změnilo? Jste tomu nakloněn/a?

3) Osobní přístup

- Je podle Vás možné identifikovat nějaké typické oběti tohoto trestného činu?
- Setkali jste se někdy s případy, které pro Vás byly nejasné? Jak nakonec byla situace posouzena?
- Jak Vy sami vnímáte, co je to sexuální souhlas?

4) Zhodnocení situace v ČR

- Máte pocit, že je téma bagatelizováno v české společnosti?
- Hodně se v posledních letech mluví například o hnutí MeToo, jak tyto iniciativy vnímáte? Mají pozitivní/negativní dopad na problematiku sexuálního souhlasu?
- Jak vnímáte dopady medializace případů typu Cimický, Feri? Pomáhá to ke zlepšení informovanosti společnosti a řešení případů?
- Organizace jako Konsent, proFem a Amnesty International dlouhodobě prosazují redefinici znásilnění v ČR. Jak vnímáte tyto feministické posuny, které téma zvedají do popředí? Jaký to má dopad na definici znásilnění a jeho vnímání?

Závěr

Co by Vám pomohlo ve své práci? Cítí v systému oporu?

Jak ovlivňují předsudky a stereotypy trestní řízení? Setkal/a jste se s něčím takovým?

Je něco, co jsem neřekla, co byste chtěl/a dodat?